

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu'nun Trans-Kafkasya Diplomasinin Analizi (1991-2018)

The Analysis of Russian Federation's Trans-Caucasus Diplomacy in the Post-Cold War Era (1991-2018)

Murat Jane (PhD)

Asst. Prof. at İstanbul Aydın University, Department of International Relations

E-mail: muratjane@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2409-131X

Öz

Diplomasi, uluslararası sistemdeki aktörlerin kullandığı temel dış politika araçları arasındadır. Trans-Kafkasya'daki hegemonik geçmişi düşünüldüğünde diplomasi, Rusların sık kullandığı dış politika araçları arasında yer almamaktadır. Zira 19. yy'da Kaçar İrani ve Osmanlı İmparatorluğu'na üstünlük sağladıktan sonra Bölge'deki tek hegemon güç Rus Çarlığı olmuştur. Bolşevik Devrimi'nden sonraki beş yıl hariç, 150 yıldan fazla Bölge'deki tek hegemon güç olan Ruslar bu hakimiyetlerini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasından sonra kaybetmişlerdir. 1991 yılında hukuken bağımsız olan Trans-Kafkas cumhuriyetleri Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlerin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) gibi küresel aktörlerle ilişkilerini geliştirmişlerdir. Yakın Çevresi'nde herhangi bir devletin güç kazanmasını istemeyen Rusya Federasyonu (RF) için "Yeni Büyük Oyun"un kaçınılmaz dinamiklerini tamamen engellemek mümkün olmasa da RF Bölge devletleri içindeki dondurulmuş sorunlar vasıtasıyla kontrolünü sürdürmeyi amaçlamış, sorunların çözümüne yönelik diplomatik süreçlerde yer almıştır. RF hem bölgesel ve bölge dışı güçlerle hem de Trans-Kafkas devletleriyle ilişkilerinde diplomasiyi realist çerçevede çıkarlarına yönelik olarak kullanmıştır. Çalışmamızda RF'nin Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Trans-Kafkasya'daki diplomatik manevraları ve dış politikasında diplomasiyi nasıl kullandığı özellikle RF'nin Trans-Kafkasya devletleriyle ilişkileri bağlamında analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, Trans-Kafkasya, Diplomasi, Yeni Büyük Oyun, Soğuk Savaş Sonrası Dönem

Abstract

Diplomacy is among the main foreign policy instruments used by actors in the international system. Considering the hegemonic past in the Trans-Caucasus, diplomacy has not been among the foreign policy instruments frequently used by the Russians. Because in the 19th century, after prevailing against Qajar Iran and Ottoman Empire, the only hegemon power in the Region was the Tsardom of Russia. Russians, the only hegemonic power in the Region for more than 150 years, except for the five years after the Bolshevik Revolution, lost their dominance after the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). Trans-Caucasus republics which became de jure independent in 1991 developed their relations as well as regional powers such as Turkey and Iran, global powers such as the United States of America (USA), European Union (EU) and the People's Republic of China (PRC). Although it is not possible to completely prevent the inevitable dynamics of the "New Great Game" for the Russian Federation (RF), which does not want any actor to gain power in its Near Abroad, RF aimed to maintain its control through frozen conflicts in newly independent Trans-Caucasus republic and take part in diplomatic processes for the solution of the conflicts. RF used diplomacy in its relations with both regional/extra-regional powers and Trans-Caucasian states in realist framework for its interests. In our study, we will analyse the diplomatic manoeuvres of the RF in Trans-Caucasus in the post-Cold War Era, how the RF used diplomacy in its foreign policy especially in the context of RF's relations with the Trans-Caucasus republics.

Keywords: Russian Federation, Trans-Caucasus, Diplomacy, New Great Game, Post-Cold War Era

Giriş

Trans-Kafkasya, tarih boyunca Osmanlı İmparatorluğu, Moğollar, Safeviler ve Bizans İmparatorluğu gibi pek çok önemli aktörün güç mücadelelerine sahne olmuştur. Bu aktörler arasında Rusların kurduğu siyasal birimler (Rus Çarlığı, Sovyet SSCB) de yer almaktadır. Bölge ile bağı 11. yüzyıla kadar giden Rusların Trans-Kafkasya hakimiyeti 4. Ivan'ın Kazan ve Astrahan'ı fethetmesiyle başlamıştır. Rus Çarlığı'nın Trans-Kafkasya'yı tamamen ele geçirmesi ise 19. yy'ın ikinci çeyreğinde iki güçlü bölgesel aktörüne (Osmanlı İmparatorluğu ve Kaçar İrani) üstünlük sağlamasıyla gerçekleşmiştir. Rusların Trans-Kafkasya'daki söz konusu hakimiyeti 1917-1922 dönemi dışında 1991 yılında SSCB'nin dağılmasına kadar kesintisiz sürmüştür. SSCB'nin dağılması ve Trans-Kafkasya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle Bölge, "Yeni Büyük Oyun" adı verilen güç mücadelesinin jeopolitik mekanlarından biri haline dönüşmüş, RF Trans-Kafkasya'daki tarihsel hakimiyetini sağlamak için güçlü bölgesel ve bölge dışı aktörlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Bölgedeki hegemonya tarihi göz önüne alındığında diplomasiyi sert güce göre daha az kullanan, başka bir ifadeyle diplomasiyi antlaşma masasında taleplerini kabul ettirmek amacıyla kullanan Ruslar, Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren diplomasiyi daha sık kullanmaya başlamıştır. Bu çerçevede RF Bölge'deki dondurulmuş sorunlara müdahale ederek Bölge devletlerini kontrol altına almayı amaçlamıştır. Çalışmamızda ilk olarak RF'nin Yeni Büyük Oyun'daki diplomatik pozisyonu, bölgesel ve bölge dışı güçlerin genel bölge politikaları çerçevesinde değerlendirilecek, sonrasında 1991-2000 ve 2000-2018 yılları arasında RF'nin Trans-Kafkasya devletleriyle ilişkilerinde diplomasiyi nasıl kullandığı analiz edilecektir.

Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de RF, Yeni Büyük Oyun ve Trans-Kafkasya

Ruslar tarihlerinde pek çok kırılma noktası ve siyasal kriz yaşamıştır. Kiev Rusyası Dönemi'nde 1054 yılında Bilge Yaroslav'ın ölümü, 1240 yılındaki Moğol İstilas (Riasanovsky ve Steinberg, 2014: 25), 4. Ivan sonrası 1598-1613 yılları arasında yaşanan Karışıklık Dönemi (Riasanovsky ve Steinberg, 2014: 160), Çarlık rejiminin yıkılması ve Bolşevik Devrimi'nden

sonra yaşanan iç savaş bunlardan sadece bazılarıdır. SSCB'nin dağılması da Rus tarihindeki önemli siyasal krizleri beraberinde getirmiştir. Yeni Rus devleti (RF), ilk yıllarında siyasal ve ekonomik problemlerle karşı karşıya kalmış, Rusların dünya siyasetindeki yeri sarsılmıştır. Çünkü Francis Fukuyama'nın yorumuna göre komünizm kaybetmiş, liberalizm kazanmış ve "tarih" bu gelişmeyle "sona ermiştir". Böylelikle Karl Marx'ın tarihin komünizmle sona ereceğine dair öngörüsü yanlışlanmıştır (Fukuyama, 1989: 3-4; Fukuyama, 2011: 11-26).

Liberalizm ve diğerleri arasındaki ideolojik ekişme Rus tarihi açısından yeni bir fenomen değildir. Büyük Petro'nun ar olmasından sonra Rus arlığı'nın Batı medeniyetiyle ilişkisinin kurulduğu iddia edilebilir. Bir kırılma noktası olarak Petro iktidarı Rus düşün dünyasına Batıcılar (Zapadnik) ve Slavofiller arasındaki tartışmalara etki etmiştir. Genel olarak Batıcılar Rus arlığı'nı Batı'da konumlandırırken Slavofiller Rus arlığı'nın kültürel geçmişine dayanması gerektiğini, Batı kültürünün Rus kültürel geçmişine zarar verdiğini düşünmektedir (Terry, Reeves ve Suri, 2020: 127). Rusların tarihteki konumuna dair tartışmalar, SSCB'nin dağılmasından sonra, başka bir ifadeyle yeni bir kriz döneminde yeniden ortaya çıkmıştır. Yeni tartışmanın odağında Batıcılık ve Yeni-Avrasyacılık yer almaktadır.

Batıcılar liberal reformlarla RF'yi dönüştürüp, RF'yi Batı'ya eklemeye çalışmışlardır. Fakat Batıcılar; Rus ekonomisinin kötü gitmesi, parlamento krizi, 1. Rus-een Savaşı'nın kaybedilmesi ve 1998 Asya Krizi, NATO'nun eski Sovyet cumhuriyetlerine yönelik genişlemeci politikaları gibi gelişmeler nedeniyle g kaybetmiş, RF 1990'ların sonundan itibaren daha Avrasyacı bir çizgi benimsemeye başlamıştır (Kotz ve Weir, 2012: 247-291; Kagarlitsky, 2007: 482-483; Yıldırım, 2017; Kanbolat, 2001a: 170; Yapıcı, 2010: 15). Zira Batıcıların daha güçlü olduğu 1993 yılında "Yakın evre Doktrini"nin kabul edilmesinde Yeni-Avrasyacıların etkisi olmuştur (İşyar, 2010: 97-98).

Yakın evre hakimiyeti Yeni-Avrasyacı Alexander Dugin'e göre de önemlidir. Fakat Dugin'e göre RF'nin jeopolitik ve stratejik egemenliği için Yakın evre'nin yeniden kazanılması ve Doğu Avrupa devletleriyle ilişkilerin yeniden kurulmasının yanı sıra ABD güdümünden uzaklaşmak isteyen Almanya, Fransa, İran, Hindistan ve Japonya'nın da Avrasya stratejik blokuna dahil edilmesi gerekmektedir (Dugin, 2014: 10). Farklı devletlerin Avrasya blokuna entegre edilmesi fikrinin dışında Dugin Yakın evre arasındaki bağların kuvvetli olması gerektiğinin de altını çizmiştir. Kafkasya bu bağların kurulması gereken Bölgelerden biridir. Dugin'in "Rus Güneyi" olarak adlandırdığı Bölge, Rusların güneye doğru jeopolitik yayılmasının üsleri olarak değerlendirmiştir. Kuzey Kafkasya ve üç Güney Kafkas Cumhuriyeti'nin (Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan) oluşturduğu iki jeopolitik düzlemde oluşan Kafkasya'da Dugin'e göre "heartland"deki RF ile "rimland"deki Türkiye ve İran arasındaki g mücadelesine sahne olma ihtimali bulunmaktadır (Dugin, 2014: 172). Dugin, olası g mücadelesine rağmen Avrasya entegrasyonunun en zorlu bölgesi olarak tanımladığı Kafkasya'da Moskova-Bakü, Moskova-Erivan, Moskova-Tiflis, Moskova-Mahakale eksenlerinin kurulmasını önermiştir (Dugin, 2007: 60).

Ancak Trans-Kafkasya'da Dugin'in eksenlerle oluşturduğu yapıdan daha farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Özellikle Hazar Bölgesi SSCB dağıldıktan sonra bölge dışı aktörlerin de etkisine açılmış, başka bir ifadeyle Bölge "uluslararasılaşmış"tır (Jonson, 2001: 11). Bölge, dünyada kanıtlanmış petrol rezervlerinin % 4-6'sını (40-60 milyar varil), kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin % 7-10'unu (10-15 trilyon metre küp) bünyesinde barındırmaktadır (Robert, 2001: 33-68). Bölgesel ve bölge dışı aktörlerin Hazar enerji kaynaklarına ilgisini ve Bölge'nin nasıl "uluslararasılaştığını" Azerbaycan petrollerinin farklı devletlerin petrol şirketleri tarafından işletilmesini ngren "Yüzyılın Antlaşması"nda görmek mümkündür. Bu çerçevede 1994 yılında imzalanan antlaşmada İngiltere, ABD, Norveç gibi bölge dışı aktörlerin petrol şirketlerinin paylar

Azerbaycan petrol alanlarından pay alındığı görülmektedir (Pamir, 2001: 360). “Yeni Büyük Oyun” çerçevesinde Hazar Bölgesi ve Trans-Kafkasya’daki güç mücadelesinin diğer boyutu da bölge hidrokarbon kaynaklarının uluslararası piyasalara aktarılması hususudur. Bu çerçevede Bakü-Supsa, Bakü-Novorossisk, Bakü-Tiflis-Ceyhan, Trans-Hazar (Trans-Anatolian Pipeline-TANAP) gibi petrol ve doğalgaz boru hatları üzerinden RF Trans-Kafkasya’da diğer aktörlerle rekabet etmektedir (Robert, 2001: 44-64; Yüce, 2006, 311-348).

Hazar Bölgesi’nin uluslararasılaşması RF’nin engelleyebileceği bir durum değildir. Fakat RF bölgedeki değişimlerin kendi kontrolünde olmasını, başka bir ifadeyle kendi güvenliğine risk oluşturması muhtemel durumların önüne geçmeyi amaçlamıştır. Hazar Bölgesi gelişmeleri özelinde Hazar Denizi’nin statüsünün değişmesi RF lehine bir hukuki durum yaratmıştır. Hazar’ın Statü Sorunu bu görüşmeler neticesinde 12 Ağustos 2018 tarihinde Kazakistan’ın Aktau şehrindeki zirvede “Hazar Denizi’nin Hukuki Statüsü Anlaşması”nın (Convention on the Legal Status of the Caspian Sea- Конвенция о правовом статусе Каспийского моря) imzalanmasıyla sonuçlanmıştır (Özdal, 2019: 235). Antlaşma RF açısından diplomatik bir başarı olarak kabul edilmektedir. Çünkü Antlaşma ile Hazar’a kıyıdaş devletlerin dışında herhangi bir aktörün Hazar’da askeri güç bulundurulmasının önüne geçilmiştir (Pritchins, 2019: 4).

Hazar Bölgesi’nde üçüncü bir devletin olmamasının RF’nin Trans-Kafkasya ve Ortadoğu politikaları için ne kadar önemli olduğu RF’nin Hazar’a kıyıdaş devletlerle ortak bir deniz gücü kurma önerisinde görülebilir. Lakin Hazar’da ortak bir deniz gücü oluşturma fikri (KASFOR) RF tarafından önerilmişse de kıyıdaş devletler tarafından bu fikir sıcak karşılanmamıştır. Bunun üzerine RF kendi Hazar filosunu kurmuş ve Rusya’nın Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) ile mücadelesinde önemli yer tutmuştur. Kamuoyuna yansıdığı üzere 7 Ekim 2015 tarihinde Hazar Filosu’nda yer alan 4 gemiden 26 adet Kaliber Füzesi atılmış ve Suriye’de İŞİD’e ait 15 hedef vurulmuştur. Dolayısıyla Hazar Filosu’nun sadece

Trans-Kafkasya’da değil bölge dışında da kullanılabilmesi görülmüştür (Pritchins, 2019: 3-4). Bu çerçevede 2015 yılında RF’nin Suriye’ye Hazar’dan müdahale etmesi, Hazar’ın üçüncü devletlere kapalı olmasının dış politik açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu durum Trans-Kafkasya’da hegemonyasını sağlamlaştıran RF’nin Ortadoğu’da, hatta Doğu Akdeniz’deki olası bir krizde Hazar Filosu’nu kullanabileceğini de ortaya koyması ve üçüncü devletlerin Hazar Denizi’nden gelebilecek RF müdahalesine engel olamamasını beraberinde getirmektedir. Bu gelişmelerden anlaşılacağı üzere RF’nin Trans-Kafkasya’da etkisini arttırması, Ortadoğu başta olmak üzere yakın çevresindeki hegemonyasına olumlu katkı yapmıştır.

RF’nin Trans-Kafkasya’daki güç mücadelesi sadece Hazar Bölgesi ile sınırlı değildir. Özellikle AB ve ABD’nin bölge devletleriyle ilişkisi RF ve Batılı rakipleri arasındaki rekabeti arttırmıştır. Örneğin AB; 2004 yılında 3 Trans-Kafkas devleti AB’nin Komşuluk Politikası’na (European Neighbourhood Policy-ENP) dahil edilmiş (Jafarova, 2011: 62-63), 14 Kasım 2006 tarihinde Trans-Kafkas devletleriyle eylem planı (ENP Action Plan) imzalanmış (Oktay, 2015: 89), Trans-Kafkasya’daki aktörlerden Azerbaycan ve Ermenistan’ı 11 Nisan 2007 tarihinde oluşturduğu Karadeniz Sinerjisi (Black Sea Synergy Initiative)’ne (Yazgan, 2017: 68)’ne ve Trans-Kafkasya devletlerini 2009 yılında AB Komşuluk Politikası’nın devamı olarak kabul edilen Doğu Ortaklığı Girişimi (Eastern Partnership Initiative-EPI)’ne dahil etmiştir (Jafarova, 2011: 66). RF’ye göre Komşuluk Politikası ve Doğu Ortaklığı İnisiyatifi, AB’nin Post-Sovyet coğrafyada nüfuz kurmaya yönelik girişimleri arasında yer almaktadır (Lussac, 2010: 620; Kakachia, Meister ve Fricke: 2018: 7). RF’ye göre Doğu Ortaklığı’nın amacı serbest piyasa, Batı tipi demokrasi gibi değerlerin yayılmasıdır (Kakachia, Meister ve Fricke, 2018: 9). RF’ye göre bu değerlerin dayandığı “Avrupalı devlet”, RF’nin nüfuzunu azaltmaktadır. Mikheidze’ye göre AB, komşuluk ve ortaklık gibi girişimlerle RF’nin normatif ve alternatif bir uygarlık biçimi olarak rakibi (normative-civilizational competitor) olmaktadır. Bu durumun yanı sıra RF, Trans-

Kafkasya'nın da yer aldığı Post-Sovyet coğrafyadaki devletlerin kırılan bir siyasal sisteme sahip olmasını istemektedir (Mikheidze, 2018: 275). RF AB'nin normatif, ekonomik ve medeniyet merkezli meydan okumasına “*egemen demokrasi*” kavramı ve “*Avrasya Ekonomik Birliği*” (AEB) projesiyle karşılık vermiştir. Böylelikle AB'nin, Trans-Kafkasya devletleri üzerindeki “*yıkıcı*” etkilerini azaltmayı, Bölge'deki herhangi bir statüko değişimini önüne geçmeyi amaçlamıştır.

AB'nin yanı sıra “*Yeni Büyük Oyun*” çerçevesinde RF, Trans-Kafkasya'da ABD ile karşı karşıya gelmiştir. ABD Soğuk Savaş sona erdikten sonra Trans-Kafkasya devletlerine (Azerbaycan hariç) “*Özgürlükleri Destekleme Yasası*” (Freedom Support Act) kapsamında ekonomik yardımlarda bulunmuştur (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006: 17-18). Bu yardımların dışında Soğuk Savaş Sonrası Dönem'e RF-ABD ilişkilerine Trans-Kafkasya özelinde etki eden en önemli gelişme RF ile Gürcistan arasında 8 Ağustos 2008 tarihinde başlayan “*Beş Gün Savaşı*”dır. Bu savaş öncesinde ABD Nisan 2002 yılında “*Eğit-Donat*” kapsamında Gürcistan ile ilişkilerini yoğunlaştırmış, Gürcistan resmen NATO'ya üyelik başvurusunda bulunmuş (Demirağ, 2013: 255), 2 Kasım 2003 tarihindeki seçimlerde ABD ve Batı yanlısı Mikael Saakaşvili iktidara gelmiştir (Ağacan, 2011: 69). RF, Gürcistan'ın Batı yanlısı politikalarına Gürcistan içindeki sorunları derinleştirerek karşılık vermiştir. Örneğin 14 Eylül 2005 tarihinde ABD ve AB Gürcistan'ın toprak bütünlüğü konusunda destek sözü vermiş, bu sözden bir gün sonra Moskova'da Abhazya ve Güney Osetya'nın katılımıyla ayrılıkçı bölgeler ortak toplantısı yapılmıştır (Ogan, 2011: 210). Aynı yıl Gürcistan-RF arasında Gürcistan'daki Rus üslerinin kapatılmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır (Berkday, 2018). Gürcistan 2006 yılının başında Güney Osetya'daki BDT Barış Gücü'nün uzatılmasını istememiş, bu durum da iki devlet arasında krizi derinleştirmiştir (Ogan, 2011: 211). Gürcistan'ın olası AB ve NATO üyeliklerinin yanı sıra RF ile yaşadığı krizleri derinleştirmesinin sonucu “*Beş Gün Savaşı*” patlak vermiştir. 7 Ağustos 2008 tarihinde

Gürcistan kara ve hava kuvvetlerinin Güney Osetya'nın başkenti Tsinvali'ye saldırmasıyla başlayan RF-Gürcistan Savaşı başından itibaren RF'nin üstünlüğüyle devam etmiştir. Rus birliklerinin Zugdidi ve Gori gibi Gürcistan şehirlerini işgal etmesi ve Tiflis'e 40 km. yaklaşmasıyla Gürcü birlikleri 11 Ağustos'tan itibaren Güney Osetya'dan çekilmiştir. AB Dönem Başkanı Fransa'nın Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy'nin 12 Ağustos'taki girişimleriyle 15-16 Ağustos'ta ateşkes yapılmış, ateşte RF ve Gürcistan temsilcilerinin yanı sıra Oset ve Abhaz liderler de yer almıştır (Kantaracı, 2011: 274-275). 26 Ağustos 2008 tarihinde de RF, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanımıştır (Kantaracı, 2011: 277). Savaş sonunda Gürcistan, topraklarının % 20'sinde doğrudan kontrolünü kaybetmiş, Rus askeri üsleri Gürcistan'da yeniden kurulmuş, Rus askeri kuvvetleri Tiflis'in 30 km yakınına kadar gelmiştir. Bunun yanı sıra Gürcistan'ın askeri ve sivil altyapıları zarar görmüştür (Hamilton, 2018: 8).

Yukarıdaki gelişmeler ışığında “*Beş Gün Savaşı*” RF'nin yakın çevresine yönelik herhangi bir ABD ve Batı angajmanına sert güç unsurlarıyla müdahale edeceğine dair de fikir vermiştir. Zira RF açısından yakın çevre hassasiyeti köklü bir değişikliğe uğramamış, 2009 yılındaki Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ve 2010 yılında onaylanan Askeri Doktrin'de bu hassasiyetlere yeniden değinildiği görülmektedir. 12 Mayıs 2009 tarihinde RF Devlet Başkanı Dmitri Medvedev'in onayıyla kabul edilen (Haas, 2009: 2) RF Ulusal Güvenlik Stratejisi (National Security Strategy of the Russian Federation until 2020) iç-dış tehditlere ve bu tehditlere karşı RF'nin alacağı önlemleri içermektedir (Dimitrakopoulou ve Liaropoulos, 2010: 35). NATO'nun RF'nin çevresini de içine alacak şekilde genişlemeye başlamasının önemli tehditlerden biri olarak kabul edildiği Belge'de, RF'nin çevrenemeye karşı tampon bölgeler oluşturmayı istediği ve yakın çevresindeki devletlerin müttefikleri olmasını hedeflediği görülmektedir (Haas, 2009: 3-4). 5 Şubat 2010 tarihinde onaylanan RF Askeri Doktrini (The Military Doctrine of the Russian Federation)'nde de NATO'nun yayılması ve NATO üyesi

devletlerin RF sınırlarına yakın bölgelerde yer almaları tehdit olarak kabul edilmiştir (https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf).

ABD ve AB'nin yanı sıra son dönemlerde Trans-Kafkasya'da etkisini arttıran ve "Yeni Büyük Oyun"un önemli aktörlerinden biri olan bölge dışı güç de ÇHC'dir. ÇHC'nin Trans-Kafkasya'ya ilgisi "İpek Yolu" Projesi'yle bağlantılıdır. Kuşak ve Yol Girişimi (Belt and Road Initiative-BRI) olarak da bilinen (Karaca, 2019) bu projeyi ÇHC 2013 yılında "yüzyılın projesi" olarak nitelemiştir. Dünya nüfusunun yaklaşık 2/3'ünü kapsayan bu proje, ÇHC açısından hem ÇHC ürünlerinin pazarlanmasını hem de Batı kanadını (western flank) güvence altına almasını beraberinde getirecektir. Ayrıca Bu projeye ÇHC Orta Asya ve RF'den enerji kaynaklarının istikrarlı bir biçimde aktarılmasını amaçlamıştır. Proje'nin karasal ayağını Silk Road Economic Belt (SREB), deniz ayağını da 21. yy Maritime Belt (MB) oluşturmaktadır. SREB'in amacı ÇHC ve Avrupa arasındaki yatırımları arttırmak ve transport koridorlarıyla ticaret yollarını kısaltmaktır (Larsen, 2017: 12). Bu sebeple Trans-Kafkasya ÇHC'nin projesi için kritik öneme sahiptir. ÇHC'nin Bölge'ye ilgisinin artması Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan için de önemlidir. ÇHC; Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan için önemli bir yatırımcı (investor) ve bölgesel dengeleyicidir (Sanamyan, 2016). ÇHC açısından Trans-Kafkasya ülkeleri ile ilişkiler özellikle aşağıdaki nedenlerden dolayı önemlidir (Aslanlı, 2006):

"1) Bölgeden ve bölge üzerinden kendisine yönelebilecek tehditleri (özellikle, ABD'nin ÇHC'yi kuşatma girişimlerini ve ÇHC'nin toprak bütünlüğüne yönelik girişimleri) sınırlandırmak;

2) Bölge ile ilişkilerini üçüncü ülkelerle ilişkilerinde pazarlık aracı olarak kullanmak;

3) Küresel güç olma yolunda yeni bir pazara ve genel olarak ekonomik çıkar alanına sahip olmak;

4) Bölgedeki enerji kaynaklarına ulaşarak kendisi için kaynak çeşitliliği sağlamak;

5) Bölgeyi Batı'ya giden alternatif yollardan biri olarak kullanmak."

Yukarıdaki gerekçelerden ötürü ÇHC ve bölge devletleri arasındaki bir karşılıklıktan bahsedilebilir. Bu karşılıklı ilişki özellikle ÇHC-Gürcistan ilişkilerinde net bir şekilde görülmektedir. ÇHC açısından Gürcistan'ın Kuşak ve Yol Projesi'ne dahil olmasının üç önemli nedeni vardır (Larsen, 2017: 4):

- 1) Gürcistan'ın hem AB ile hem de ÇHC ile serbest ticaret alanına (free trade area) sahip olması.
- 2) Gürcistan'ın Karadeniz'e çıkışının ve Türkiye ile kara sınırının olması
- 3) Kuşak-Yol'un başarısı için önemli olan GUAM ve Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye üçlü grubu (Azerbaycan, Georgia, Turkey trilateral group-AGT) gibi platformlarda Gürcistan'ın olması.

Yukarıdaki nedenlerin yanı sıra Gürcistan, ÇHC-Orta Asya-Batı Asya koridorunun parçasıdır ki bu koridor İpek Yolu Projesi'ne dahildir. Gürcistan iki açıdan ÇHC için elverişli bir devlettir. Birincisi Bakü-Tiflis-Kars demiryolu ile Asya'dan Avrupa'ya kara geçişi, ikinci olarak Batum, Poti ve Anaklia limanlarıyla denize çıkış (outlet) sağlanmaktadır (Larsen, 2017: 4-5). Bu yolların yanı sıra ÇHC, Hazar Denizi üzerinden Avrupa'ya mallarını hızlı bir şekilde ulaştırmayı hedeflemektedir (Bora, 2017). Kısacası Trans-Kafkasya ÇHC ticareti açısından önemli bir bölgedir. Şüphesiz RF, ÇHC'nin Trans-Kafkasya'daki varlığını NATO, AB ve ABD'nin bölgedeki faaliyetleri kadar tehlikeli görmese de hatta ÇHC'nin Kuşak-Yol Projesi'ne dahil olmayı hedeflese de (Dasgupta, 2019) ÇHC'nin bölgedeki nüfuzunun artması bölge devletlerinin RF'yi ÇHC ile multi-vector dış politikalarla dengelemelerini sağlayacaktır. Bu durum Trans-Kafkasya'yı RF-ÇHC ilişkilerinde rekabet içinde işbirliğinin yaşanılacağı bir bölge haline getirmektedir.

AB, ÇHC ve ABD'nin yanı sıra güçlü bölgesel aktörlerden İran ve Türkiye de Trans-Kafkasya'da etkin olmayı amaçlamışlardır. İran'ın tarihsel bağlara sahip olduğu Trans-Kafkasya politikası genel hatlarıyla pragmatiktir (Sadri, 2012: 386).

Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de İran’ın Trans-Kafkasya politikasını ana hatlarını ülkesinin kuzeyinde Azerbaycan Türkü kökenli vatandaşlarının olası milliyetçi eğilimlerini, ABD’nin bölgede etkin bir güç olmasını önlemek ve bölgenin gerek ekonomik gerek de enerji potansiyelinden faydalanmak yer almaktadır (Gafarlı, 2015: 98). İlk amacına yönelik olarak İran, Soğuk Savaş’ın sonundan itibaren Ebülfez Elçibey’in milliyetçi söylemlerinden sonra Azerbaycan’ı Ermenistan’a verdiği destekle dengelemiş (Kasım, 2009: 143), 1992 yılı itibarıyla İran RF’den sonra Ermenistan’ın en büyük ikinci ticari ortağı olmuştur. İran bu konumunu 2007 yılında da sürdürmüştür (Therme, 2011: 5). Ulaştırma, enerji, çevre ve bilim alanlarında işbirliği yapan İran ve Ermenistan (Ermeni Haber Ajansı, 29. 11. 2017), BTC’ye alternatif olarak aralarında doğalgaz boru hattı kurmuşlar, tecrit edilen iki aktör farklı işbirliği alanlarıyla ilişkilerini geliştirmektedir (Şenyurt, 2012). Ermenistan’ın yanı sıra İran 2013 yılından itibaren Azerbaycan’la da ilişkilerini geliştirmiştir. 2017 yılında İran’ın Astara şehri ve Azerbaycan’ın Astara rayonu tren hattı kurulma kararı alınmış, Reşt’ten Astara’ya kurulacak olan demiryolu hattı için Bakü 100 milyon dolar ödemeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Bu demiryolları Kuzey-Güney koridorlarının parçaları olmakla birlikte Azerbaycan’dan Basra Körfezi’ne kadar olan coğrafya birbirine bağlanacaktır. Aynı zamanda İran’ın Azerbaycan’da otobüs fabrikası ve sağlık merkezleri kurması da gündemdedir (Bizaer, 2017). Ayrıca Nükleer Antlaşma sonrası iki devlet arasında ticaret hacmi önceki yıla göre 2016 yılında %70’e kadar yükselmiştir (Aslanlı, 2017: 9). 2017 yılının ilk dokuz ayı itibarıyla da iki devlet arasındaki ticaret hacminde %30 artış görülmüştür. Hatta iki komşunun Hazar Bölgesi’ne beraber yatırım yapabileceği İran’ın Azerbaycan Büyükelçisi Mohsem Pakain tarafından dile getirilmiştir (Bizaer, 2017). Bu örneklerden anlaşılacağı üzere İran Trans-Kafkasya politikasını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Zira İran tarihsel olarak da Trans-Kafkasya’daki önemli aktörlerden biridir. Batı’nın yaptırım ve izolasyonist politikaları Bölge’yi İran için daha önemli hale getirmektedir. İran “Yeni Büyük Oyun”da RF’nin

rakiplerinden biri olsa da iki devlet Trans-Kafkasya’ya Batılı aktörlerin girmemesi konusunda aynı fikirdedir. Bu çerçevede bölgede RF-İran ilişkileri rekabet içinde işbirliği olarak yorumlanabilir.

İran’ın dışında RF’nin bölgesel rakiplerinden biri de Türkiye’dir. Türkiye, cumhuriyet tarihinde ilk defa Kafkasya ve Orta Asya’da nüfuz kurma imkanını elde etmiştir. Türkiye söz konusu nüfuzu Orta Asya ve Kafkasya devletleriyle paylaştığı tarihsel ve kültürel bağla kuracağını düşünmüştür (Çelikpala, 2010: 95). “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk Dünyası” söylemiyle Türk cumhuriyetleriyle siyasal bağ kurmayı amaçlayan Türkiye için Trans-Kafkasya geçiş noktasıdır (İşyar, 2017: 289; Çelikpala, 2010: 97). Bu çerçevede Türkiye öncülüğünde 25 Haziran 1992 tarihinde üç Trans-Kafkas cumhuriyetini bünyesinde barındıran Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ) Türkiye öncülüğünde kurulmuş (Yalçinkaya, 2017), Türkiye 13 Ekim 1999 tarihinde ABD ve Gürcistan ile “Kafkas Çalışma Grubu”nu oluşturmuş (Aydın, 2004: 387), Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel “Kafkas İstikrar Paketi” Projesi’ni önermiştir (İşyar, 2017: 289). Bunların dışında Dağlık-Karabağ Sorunu’nda dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal Ermenistan’a karşı “dişlerin gösterilmesi gerektiğini” vurgulamıştır (Aydın, 2004: 404). Ancak BDT güçlerinin Rus komutanı Yevgeni Spaşnikov’un Türkiye’nin Azerbaycan-Ermenistan çatışmasına olası müdahalesinin “Üçüncü Dünya Savaşı” tehdidi ve RF’nin kararlı politikası Türkiye’nin Dağlık-Karabağ Sorunu’nda daha pasif kalmasını beraberinde getirmiştir (İşyar, 2017: 238-239). Anlaşılacağı üzere Türkiye Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de Yeni Büyük Oyun’da yer almayı amaçlamış, Trans-Kafkasya ve Orta Asya’da nüfuz kurmak istemiştir. 1993 yılından sonra RF’nin Bölge’deki etkisini arttırması, Türkiye’nin dış politikadaki amaç-araç dengesizliği söz konusu politikaların uygulanmasını olanaksız hale getirmiştir. Türkiye etnik ve tarihsel bağları olmasına rağmen Azerbaycan’a yeterli desteği verememiş, daha çok Bölge’deki istikrara yönelik projelerde yer almıştır.

Türkiye'nin Bölge istikrarına yönelik ama geleneksel olmayan politikası "*Ermeni Açılımı*"dır. Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesiyle Bölge istikrarına katkı sağlamak amacıyla yapılan açılım kapsamında 31 Ağustos 2009 tarihinde Türkiye, Ermenistan, İsviçre Dışışleri Bakanları konuyla ilgili iki protokolü paraflamışlardır. Bunlar; "*Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü*" ve "*İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü*"dür. Bu protokoller özetle iki devletin ilişkilerinin normalleşmesinin bölge istikrarına yapacağı katkıları içermiştir (Çelikpala, 2010: 110; Gafarlı, 2015: 120). Söz konusu açılım başarısız bir girişim olsa da Türkiye'nin Trans-Kafkasya'ya yönelik politikası 1990'lı yıllarda olduğu gibi bölgesel barışın, istikrarın ve Trans-Kafkasya devletlerinin toprak bütünlüğünün korunması, istikrarlı Trans-Kafkasya'nın ekonomik potansiyelinin hayata geçirilmesidir (Adam, 2013: 239).

Yukarıdaki gelişmelerden anlaşılacağı üzere RF'nin Trans-Kafkasya politikasının diplomatik olarak iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Rusların bölgedeki tek hegemon güç olmayışdır. SSCB'nin halefi RF Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk 10 yılında ekonomik ve siyasal sorunlarını çözmeyi amaçlamış, bu dönemde dünya politikasındaki süper güç rolünü kaybetmiştir. Trans-Kafkasya devletlerinin hukuken "*bağımsız*" olmaları diğer bölgesel ve bölge dışı aktörlerle ilişkilerini geliştirmesi kaçınılmaz kılmıştır. RF Yeni Büyük Oyun'un dinamikleri gereği Bölge'nin uluslararasılaşmasının önüne geçemeyeceğinin farkındadır. Bu çerçevede Trans-Kafkasya'da RF'nin öncelikli hedefi Bölge'yi çıkar alanı olarak belirlemek ve statükonun kökten değişiminin önüne geçmek, sonrasında rakipleri karşısında güç kazanarak Bölge'deki tek hegemon olmaktır. Zira "*Beş Gün Savaşı*"nda RF, arka bahçesindeki statükoyu değiştirmeye yönelik girişimlerin askeri araçlarla engelleneceğini göstermiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus RF ile diğer aktörler arasındaki ilişkilerin görece dengeli olduğudur. Bu çerçevede rakiplerini diplomasi yoluyla dengelemeyi amaçlamıştır. RF'nin Trans-Kafkasya politikasının diplomatik olarak ikinci

boyutu, RF ve Trans-Kafkasya devletleri arasındaki asimetric ve tarihsel hegemonik kökenli ilişki tipidir. RF'nin Bölge devletleriyle ilişkilerindeki diplomasi boyutu genel olarak Bölge'deki dondurulmuş çatışmalarda hakem olmaktadır.

RF'nin 1991-2000 Arası Dönemde Trans-Kafkasya Diplomasisinin Analizi

RF, 1991-2000 yılları arasında askeri zafiyetine rağmen Trans-Kafkasya'da hegemonyasını yeniden sağlamayı amaçlamış, dondurulmuş sorunlara askeri araçlarla dolaylı müdahalelerde bulunarak (askeri üsler kurmak, Azerbaycan-Ermenistan Savaşı'nda Ermenilere askeri destek sağlamak, ...vb) Bölge'de somut kazanımlar elde etmiştir. RF 1991-2000 yılları arasında askeri araçları olduğu kadar diplomasiyi de kullanarak, dondurulmuş sorunlarla ilgili diplomatik süreçlerde yer alarak Trans-Kafkasya'daki hegemonyasını koruma ve geliştirmeyi amaçlamıştır. Dondurulmuş sorunlar arasında Bölge dinamiklerini en fazla etkileyen üçü "*Kafkasya Üçlüsü*" (Caucasian Triad) olarak da kavramsallaştırılan (Cherniavskii, 2001: 7) Dağlık Karabağ, Güney Osetya ve Abhazya Sorunu'dur.

Bu sorunlardan Dağlık Karabağ Sorunu'nda diplomatik olarak aşağıda genel hatları ile belirtildiği şekillerde yer almıştır:

- 30 Ağustos 1991 tarihinde Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten hemen sonra Karabağ Ermenileri "*Artsak Ermeni Cumhuriyeti*"ni ilan etmişlerdir (Aslanlı, 2001: 402). Bu ilanın ardından yaşanan kriz sonrası Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki ilk arabuluculuk girişimi Boris Yeltsin ve Nursultan Nazarbayev'in girişimleriyle 21-23 Eylül 1991 tarihleri arasında Selisnovodsk'ta yapılmış ve Selisnovodsk Beyannamesi imzalanmıştır (İşyar, 2004: 402). Bu girişim başarısız olunca Azerbaycan ve Ermenistan, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)'na Ocak 1992'de dahil olmuştur. 30 Ocak 1992 tarihindeki AGİK toplantısı ile Dağlık Karabağ Sorunu uluslararası bir boyut kazanmıştır (İşyar, 2004: 404).

- 20 Şubat 1992 tarihinde RF, her iki devletin Dışışleri Bakanlarını Moskova’da toplamış, çatışmaların sona erdirilmesi ve yerleşim bölgeleri üzerindeki ablukanın kaldırılması kararı alınmıştır (Aktaran İşyar, 2004: 408).
- 24 Mart 1992 tarihinde AGİK Minsk Grubu’nu oluşturmuş ve Fransa, RF ve ABD eş başkanları olmuştur (Özdal, 2016: 211). Minsk Grubu’nun ilk toplantısına Azerbaycan, Almanya, ABD, Ermenistan, Beyaz Rusya, İsveç, İtalya, Fransa, RF, Türkiye, Çek ve Slovakya Federal Cumhuriyeti katılmıştır (Aslanlı, 2001: 405).
- RF 19 Eylül 1992 tarihinde taraflar arasında arabuluculuk yapmadan önce ateşkes yapılmasını ve Dağlık Karabağ’ın statüsünün ateşkestten sonra ele alınmasını önermiştir (İşyar 2004: 430-431). Bu girişimden sonra 12 Ekim 1992 tarihinde ise Azerbaycan-RF arasında “*Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Güven Antlaşması*” imzalanmıştır (Aktaran Aslanlı, 2001: 435).
- 13 Ocak 1993 tarihinde ABD Başkanı George Bush, RF Başkanı Yeltsin ile Moskova’da bir araya gelmiş ve iki lider Dağlık Karabağ Sorunu’nun AGİK ilkeleri çerçevesinde çözümlenmesi konusunda beyanname imzalamışlardır (Aslanlı, 2001: 407).
- 8 Nisan 1993 tarihinde Azerbaycan Başbakanı Hüseyinov, Ermenistan Savunma ve Güvenlik Bakanı Vazgen Sarkisyan ve RF Savunma Bakanı Pavel Graçev’in arabuluculuğunda bir araya gelmişler ama bu görüşmeden bir sonuç alınamamıştır (Aslanlı, 2001: 408).
- 3 Mayıs 1993 tarihinde RF Başkanı Yeltsin inisiyatifyle AGİK çerçevesinde ABD, Türkiye ve RF “*Üçlü İnisiyatif*” oluşturmuşlar. Üçlü İnisiyatif’te Devletler, sorunun çözüm sürecinde ortak çaba harcayacaklarını ifade etmişlerdir. (İşyar, 2004: 463).
- BM Güvenlik Konseyi’nin 30 Nisan 1993 tarihinde aldığı 822 nolu kararı ve RF-ABD-Türkiye barış planı, Kelbecer’den Ermenilerin çekilmesini öngörmüş ama Karabağ Ermenileri herhangi bir barış planını kabul etmeyeceklerini açıklamıştır. (Cornell, 2001: 85).
- 12-13 Eylül 1993’te Azerbaycan, Ermenistan ve Dağlık Karabağ temsilcileri Yeltsin’in özel temsilcisi Vladimir Kazimirov’un inisiyatifıyla Moskova’da bir araya gelmişlerdir (İşyar, 2004: 457). Kazimirov ilerleyen süreçte Azerbaycan, Ermenistan ve Dağlık Karabağ arasında mekik diplomasisi uygulamıştır (İşyar, 2004: 479).
- 3 Mayıs 1993 tarihinde Yeltsin’in inisiyatifıyla RF, Türkiye ve ABD AGİK çerçevesinde barış girişiminde bulunmuş, Azerbaycan kabul etmiş fakat Ermenistan reddetmiştir (Özdal, 2016: 211).
- 1994 yılından itibaren RF, Trans-Kafkasya’da uluslararası örgütler üzerinden yürütülecek süreçlerden uzak durmaya başlamıştır. Bunun en iyi örneği, 18 Ocak 1994 tarihinde RF Dışışleri Bakanı Andrey Kozirev’in Azerbaycan Dışışleri Bakanı ile iki gün sonra da Ermenistan Dışışleri Bakanı ile görüşmüş olmasıdır. RF bu örnekten de anlaşıldığı üzere ikili görüşmeler yöntemini uygulamıştır (İşyar, 2004: 502).
- 5 Mayıs 1994 tarihinde BDT Parlamentolararası Kurulu çerçevesinde Kırgızistan Parlamentosu temsilcileri, RF Dışışleri Bakanlığı temsilcileri, Ermenistan Parlamento Başkanı, Azerbaycan Parlamento Başkanı ve Dağlık Karabağ’daki Ermeni nüfusun temsilcileri Bişkek’te soruna ilişkin ateşkesin çerçevesini oluşturan protokolü (Bişkek Protokolü) imzalamışlardır (Aslanlı, 2001: 414).
- 9 Mayıs 1994 tarihinde taraflar arasında yapılan ateşkes RF aracılığıyla sağlanmış ve 2001 yılının sonuna kadar taraflar arasında geniş çaplı bir çatışma ya da savaş yaşanmamıştır (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006: 86).
- 27 Temmuz 1994 tarihinde RF’nin arabuluculuğunda başlatılan sürecin sonunda ateşkes imzalanmıştır (Özdal, 2016: 211).
- 5-6 Aralık 1994 tarihlerinde Budapeşte’de düzenlenen AGİK zirvesinde RF’nin Minsk Grubu’nda Eş Başkanlığı daimi hale getirilmiş ve çözüm sürecinde RF avantaj sağlamıştır (İşyar, 2004: 555).
- Yeltsin Kafkasya’daki halkları kapsayan Pyatigorsk’ta bir toplantı düzenlemiş ve bu

toplantıdan sonra Tiflis Deklarasyonu'na alternatif olarak 3 Haziran 1996 tarihinde "Kislovodsk Deklarasyonu"nu imzalanmıştır. Tiflis Deklarasyonu 8 Nisan 1996 tarihinde Azerbaycan ve Gürcistan arasında imzalanmış olup, deklarasyonun tam adı "Kafkasya Bölgesinde Barış, Güvenlik ve İşbirliği Üzerine Tiflis Deklarasyonu"dur. Pyatigorsk Toplantısı'nda silahsızlanmaya vurgu yapılmışken, Kislovodsk Deklarasyonu'nda sorunun çözümüne ilişkin güvenlik, barış ve ekonomik işbirliği üzerinde durulmuştur (İşyar, 2004: 584; Cherniavskii, 2001: 6).

- 2-3 Aralık 1996 tarihinde düzenlenen AGİT Lizbon Zirvesi'nde önerilen dört ilke Ermenistan tarafından kabul edilmemiş, RF dahil 53 üye tarafından kabul edilmiştir. Ermenistan baskılar neticesinde bu ilkeleri 26 Eylül 1997 tarihinde kabul etmiştir (İşyar, 2004: 584). Bu ilkeler; Ermenistan ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü, Dağlık Karabağ'ın altı rayonunun tarafsız hale getirilmesi, iki rayonda Barış Gücü'nün konuşlandırılması, Azerbaycan Türklerinin söz konusu iki rayona yerleştirilmeleri ve Karabağ'ın güvenliğinin garanti altına alınmasıdır (Özdal, 2016: 211).
- Lizbon Zirvesi'nden sonra RF'nin Minsk Grubu'ndaki belirleyiciliği azalmıştır. Çünkü geçici eş başkanlık statüsü kaldırılmış, ABD ve Fransa RF ile birlikte daimi eş başkanlar olmuşlardır (İşyar, 2004: 576). Başka bir ifadeyle RF, daimi eş başkanlığı iki devletle daha paylaşmıştır.
- Lizbon Zirvesi'nden sonra ortaya konan çözüm önerileri Haziran 1997'deki "Paket Çözüm" önerisi, Ekim 1997'deki "Aşamalı Çözüm" önerisi ve Kasım 1998'deki "Ortak Devlet" önerisidir. İlk öneri Dağlık Karabağ'ın statüsünün belirlenmesini ve Dağlık Karabağ dışındaki rayonlardaki Ermeni işgallerinin sona erdirilmesini içermektedir. İkinci öneri Dağlık Karabağ dışındaki rayonlardaki işgalin sona erdirilmesi ve Dağlık Karabağ'ın statüsüne ilişkin görüşmelerin sonraya bırakılmasıdır. Üçüncü öneriyse Dağlık Karabağ ve Azerbaycan'ın ortak devlet haline

getirilmesidir. Bu önerilerin ilk ikisini Ermenistan, son öneriyi de Azerbaycan kabul etmemiştir (Özdal, 2016: 212; Aslanlı, 2001: 419).

- Aralık 1999'da RF'nin desteğiyle Ermenistan "Güney Kafkasya Güvenlik Antlaşması"ni önermiş, bu tasarı Ocak 2000'de "Güney Kafkasya'da İstikrar Üzerine Yuvarlak Masa" olarak düzenlenmiş, "3+3+2 formülü" (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye, RF, İran, ABD, AB) olarak geliştirilmiştir (İşyar, 2004: 630).

RF'nin Dağlık Karabağ Sorunu'nda Ermenistan'a sağladığı askeri destek daha önce ifade edildiği gibi bölge içi güç dengesi değiştirmiştir. RF soruna ilişkin diplomatik süreçlerde de etkin rol oynayarak sorunun çözüm(süzlük) sürecinde yer almıştır. RF Dağlık Karabağ Sorunu dışındaki diğer dondurulmuş sorunlara dair diplomatik süreçlerde yer almıştır. RF'nin Güney Osetya Sorunu'ndaki diplomatik manevraları genel ve soyut olarak şöyledir:

- Gürcistan, RF, Kuzey ve Güney Osetya temsilcileri Güney Osetya ile ilgili 24 Haziran 1992 tarihinde Soçi'de Rus-Gürcü Ortak Planı'nı oluşturmuş, sorunda geçici ateşkes sağlanmıştır (Gordadze, 2009: 31; Kantarcı, 2011: 256; Ağacan, 2011: 82; Yenigün ve Bolat, 2010: 473).
- 4 Temmuz 1992 tarihinde taraflar (Gürcistan, RF, Kuzey ve Güney Osetya) Kuzey Osetya'nın başkenti Vladikavkaz'ta Güney Osetya'ya RF komutasında 2000 askerden oluşan barış gücünün konuşlandırılması konusunda anlaşmışlardır. Bu barış gücü 19 Kasım 1992 tarihine kadar Güney Osetya'daki barış sürecini korumuş fakat Güney Osetya Meclisi'nin Gürcistan'dan ayrılıp RF'ye katılmak istediği oylamadan sonra barış süreci olumsuz etkilenmiştir (Kantarcı, 2011: 256-257; Yalçınkaya, 2006: 190).
- 1992 Ekim'inde AGİK, barış gücünün işlevini yerine getirdiğini açıklamış fakat sorun çözüme kavuşmamıştır (Kantarcı, 2011: 257).
- 16 Mayıs 1996 tarihinde RF Güney Osetya ve Gürcistan arasında güven artırıcı ve karşılıklı güveni güçlendirmeye dönük bir memorandum

imzalanmış, taraflar birbirlerine karşı güç kullanmayacaklarına dair güvence vermişlerdir (Özdal, 2016: 198).

SSCB dağıldıktan sonra Gürcistan'ın yaşadığı diğer iç sorunlardan biri olan Abhazya Sorunu'na ilişkin diplomatik süreçlerde RF de yer almıştır. RF'in Abhazya Sorunu'ndaki diplomatik manevraları kısaca şöyle belirtilebilir:

- 3 Eylül 1992 Moskova, 27 Temmuz 1993 Soçi Ateşkes Antlaşmaları'na rağmen savaş devam etmiş ve 30 Eylül 1993 tarihinde işgal altındaki bölgeler Gürcistan'dan alınmıştır (Yeniğün ve Bolat, 2010: 464-465; Ogan, 2011: 203-204). RF bu antlaşmayla garantör devlet olmuştur (Özdal, 2016: 200).
- Abhazya Savaşı'ndan sonra RF Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev, hiçbir uluslararası örgütün ya da devletler grubunun Post-Sovyet coğrafyada RF'nin barışı koruma çabalarına alternatif olamayacağını ifade etmiştir (Aktaran Gordadze, 2009: 34).
- 30 Kasım-1 Aralık 1993 tarihleri arasında Cenevre'de AGİK'in devreye girmesiyle sorunun çözümüne ilişkin adım atılmıştır (Ogan, 2011: 204). Anlaşmaya varılan 8 noktadan biri şudur (Kaffed (a), 15 June 2005): *"Birleşmiş Milletler himayesinde Gürcü-Abhaz Anlaşmazlığına geniş kapsamlı bir çözüm getirmek için Rusya Federasyonu'nun kolaylaştırıcı olarak yer alacağı ve bir AGİK temsilcisinin de hazır bulunacağı ikinci tur görüşmeler 11 Ocak 1994 günü Moskova veya Cenevre 'de başlayacaktır."*

Bu görüşmeler 11-13 Ocak 1994 tarihleri arasında Cenevre'de gerçekleşmiş ve RF arabuluculuğunda AGİT ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin katılımıyla gerçekleşmiştir (Kaffed (a), 15 June 2005).

- 4 Şubat 1994 tarihinde Gürcistan Abhazya'da konuşlandırılacak BDT Barış Gücü misyonunu onaylamış, iki ay sonra Gürcü, Abhaz RF'nin barış koruma misyonundaki yetkisini kabul eden Moskova Barış Antlaşması'nı imzalamışlardır (Gordadze, 2009: 35).
- 4 Nisan 1994 tarihinde Moskova'da BM, AGİT, RF temsilcilerinin arabuluculuğunda bir araya gelen Gürcü ve Abhaz yetkililer

*"Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığının Barışçıl Çözümü İçin Öneriler Deklarasyonu"*nu imzalamıştır (Ogan, 2011: 204). Bu Deklarasyona göre; tamamı Rus askerlerinden oluşan 1800 kişilik BDT Barış Gücü ve BM Askeri Gözlemci misyonu oluşturulacaktır (Ağacan, 2011: 86).

- 9 Nisan 1994 ve 12 Mayıs 1994 tarihlerinde yapılan diplomatik görüşmelerde de RF taraf olarak yer almıştır (Kaffed (b), 15 June 2005). Diplomatik çözüm sonuç vermeyince Eylül 1994'te görüşmelere ara verilmiş (Yeniğün ve Bolat, 2010: 465), RF 1995 Temmuz'unda Abhazya'nın Gürcistan'a bağlı federatif bir birim olmasına dair bir öneri sunmuştur. 17-19 Kasım 1997 tarihlerinde sorunla ilgili Cenevre'deki toplantıda da RF yer almış, *"mevcut problemlerin operatif çözümü için koordinasyon konseyi"* kurulması kararlaştırılmıştır (Paşu, 2005).
- Sorunla ilgili BM, AGİT ve RF'nin girişimleriyle 16-17 Ekim 1998 tarihlerinde Atina'da, 7-9 Haziran 1999 tarihlerinde İstanbul'da görüşmeler yapılmıştır (Yeniğün ve Bolat, 2010: 465).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi RF Güney Osetya ve Abhazya Sorunu'nun diplomatik süreçlerinde de yer almış, yakın çevresine yönelik siyasi kontrolü elen bırakmak istememiştir. Güney Osetya ve Abhazya Sorunları RF-Gürcistan ilişkileri hakkında da ipuçları vermektedir. Çünkü SSCB dağıldıktan sonra RF-Gürcistan ilişkileri amaç olarak farklılık göstermektedir. RF en azından kendi etki alanında eski imparatorluk geçmişini yeniden canlandırmayı amaçlarken Gürcistan ulus devlet kurma sürecindedir (Gordadze, 2009: 29). Dolayısıyla Abhazya ve Güney Osetya Sorunu RF açısından merkez-yerel arasındaki imparatorluk geçmişini yeniden üretmek için bir araçken, Gürcistan için yeni oluşan ulus devletin içinde ayrılıkçı sorunlarla uğraşmak anlamına gelmektedir. RF yakın çevresinde emperyal geçmişini yeniden üreterek hegemonyasını sürdürmenin yanı sıra 1. Çeçen Savaşı'ndan sonra oluşan dağılma psikozuna karşı ön alıcı hegemonik bir tutum da oluşturmaktadır.

Trans-Kafkasya'da Dağlık Karabağ, Güney Osetya ve Abhazya Sorunlarının yanı sıra Acaristan ve Cavahati Sorunları da yer almaktadır. Bu sorunlarda RF'nin etkisinin diğeri 3 dondurulmuş soruna göre daha az olduğu iddia edilebilir. Yine de bu sorunlara ve RF'nin rolüne genel ve soyut olarak değinmek yerinde olacaktır.

Acaristan Sorunu, Abhazya ve Güney Osetya Sorunu'ndan farklıdır. Batum Limanı'nın varlığı ve 1989 yılında Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasıyla ekonomik olarak kalkınan Acaristan, bu kazanımlarını Gürcistan ile paylaşmak istememektedir (Özdal, 2016: 202). Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze Acaristan Lideri Aslan Abaşıdze'nin Acaristan'ın serbest ticaret bölgesi olma yönündeki teklifini reddetmiştir. Buna karşılık 1 Eylül 1998 tarihinde Abaşıdze Gürcü ordusunun Acaristan'a girişine izin verilmeyeceğini söylemiştir (Yenigün ve Bolat, 2010: 475). Acaristan, Gürcistan ile yaşadığı siyasal gerilimleri RF ile ilişkilerini yakın tutarak aşmayı amaçlamıştır. Bu çerçevede Abaşıdze, Şevardnadze'nin sert söylemleri karşısından Batum'daki Rus üssünün kalması için çaba sarf etmiştir (Özdal, 2016: 202). RF de Gürcistan ile Acaristan arasındaki sorunlu ilişkiyi lehine kullanmayı amaçlamış ve Abaşıdze için özel ordu oluşturmuş, pek çok Acar genç, Gürcistan'daki zorunlu askerlik hizmetinden kaçınmak için bu özel ordularda yer almıştır (Gordadze, 2009: 34).

Cavahati Sorunu 1991-2000 yılları arasında Gürcistan'ın yaşadığı sorunlardan biridir. Cavahati Sorunu her ne kadar Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de gündeme gelse de sorunun kökenleri 19. yy'a kadar gitmektedir. Rus Çarlığı'nın 19. yy'da Trans-Kafkasya'da hegemon güç olmasından sonra Bölge'deki Müslümanlar Osmanlı İmparatorluğu'na göç ederken, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Rus Çarlığı'na göç eden Ermenilerin yerleştirildiği bölgelerden biri Cavahati'dir. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)'nden sonra söz konusu göç hız kazanmıştır (Yenigün ve Bolat, 2010: 472; Kanbolat, 2001b). Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de de Bölge'de yaşayan Ermeniler zaman zaman merkezi hükümetle çatışmaya varmayacak şekilde

karşı karşıya gelmişlerdir. Örneğin Ağustos 1998'de Cavahati'de tatbikat yapmak isteyen Gürcü kuvvetleri Cavahati'deki Ermeniler tarafından bölgeye sokulmamıştır. Bu sorunda tatbikat konusunda Bölgedeki Ermeniler bilgilendirilmemiş ve Gürcü ordusunun kendilerini deport edeceğini düşünmüşlerdir (Cornell, 2001: 167). 1998 yılındaki krizin dışında Gürcistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında Gamsahurdiya'nın Cavahati Bölgesi'ne atadığı 3 valiyi kabul etmeyen Cavah Halk Hareketi'nin önde gelenleri, Ermeni kökenli ve hareketten gelen Samvel Petrosyan'ın vali olarak atanmasını merkeze kabul ettirmişlerdir. Bölgedeki Ermeniler süreç içinde Birleşik Cavah Birliği'ni kurmuşlardır. Daha sonra bu Birlik; Cavah Halk Hareketi, Smasthe Cavahati Ermeni Toplumsal Birliği, Ermeni Gençlik Kültür ve Spor Birliği gibi oluşumları bünyesine katmıştır. Bölge Ermenileri Gürcistan'ın yaşadığı iç sorunlar (Abhazya ve Güney Osetya) nedeniyle özerklik taleplerini sıklıkla dile getirmişler ve Gürcistan'da görelilik olarak bağımsız hareket etmişlerdir. Cavahati Ermenilerinin fiili bağımsızlıklarına rağmen Ermenistan, Dağlık Karabağ Savaşı nedeniyle bölge Ermenilerine yeteri kadar destek olamamıştır. Şüphesiz bu politikasında Ermenistan'ın RF ile bağlantısının ve ticaretinin büyük kısmının Gürcistan üzerinden sağlanmasının etkisi vardır. Bu açıdan Ermenistan Cavahati Ermenilerinin silahlı çatışmayla değil, siyasi yollarla özerklik kazanmalarını istemektedir. Fakat Cavahati Ermenileri, Ermenistan'a Dağlık Karabağ Savaşı'nda destek olmuştur (Yenigün ve Bolat, 2010: 473). Başka bir ifadeyle Bölge hukuken Gürcistan egemenliğindeyken fiili olarak Ermenilerin hakimiyeti altında kalmıştır (Özdal, 2016: 204).

Cavahati Ermenilerinin RF ile bağı RF'nin Ahılkelek'te yer alan üssü aracılığıyla kurulmuştur. Cavahati Ermenileri ile RF arasında Ahılkelek Üssü aracılığıyla kurulan bağın ekonomik, askeri ve Gürcistan boyutu bulunmaktadır. Buradaki Ermeni halk, Bölgede yetişen ürünleri üsteki subaylara satmakta, ekonomik olarak bu üssün kalmasını istemektedir (Yenigün ve Bolat, 2010: 474; Özdal, 2016: 204). Bu ekonomik boyutun yanı sıra Ahılkelek Rus

Üssü'ndeki askeri personelin 2/3'ünü Cavahati Ermenileri oluşturmaktadır (Cornell, 2001: 167). Dolayısıyla RF Bölgedeki askeri personel ihtiyacının önemli kısmını Cavahati Ermenilerinden karşılamaktadır. RF ile Cavahati Ermenileri arasındaki ilişkinin diğeri boyutunu Gürcistan oluşturmaktadır. Cavahati Ermenilerini bir güvenlik sorunu olarak gören Gürcistan'a göre, RF Bölgeyi istikrarsızlaştırmaktadır. BTC boru hattının geçtiği güzergahta yer alan Ahılkelek Üssü, Gürcistan'ın güvenliği açısından sorun yaratabilmektedir (Cornell, 2001: 169). Bu açıdan RF, Ermenistan'daki askeri varlığını Cavahati Ermenileri ile destekleyerek Gürcistan'ı kontrol edebilmektedir (Aktaran İşyar, 2004: 550). Ayrıca Gürcülerin verdiği bilgilere göre Taşnakların yoğun yaşadığı Cavahati'de Cavahlar, Rus Garnizonlarından askeri destek almaktadır. Bu durum şüphesiz RF'nin karşı olduğu ve Cavahati Bölgesi'nden de geçen BTC açısından da tehdit yaratabilir (Aktaran İşyar, 2004: 576). Belirtilen hususlar çerçevesinde Cavahati Sorunu diğeri dondurulmuş sorunlar kadar çatışma eğilimini barındırmamaktadır. Fakat Sorunun krize dönüşmesinin ve tırmanmasının Cavahati'ye olası bir Rus müdahalesi ihtimalini de beraberinde getireceği düşünülebilir.

RF'nin Trans-Kafkasya'daki dondurulmuş sorunlardaki politikaları 1991-2000 yılları arasında Batı tarafından herhangi bir eleştiri ya da politik manvera ile karşılaşmamıştır. Çünkü bu dönemde Batı için öncelikli konu Balkanlar'dır ve RF'nin Balkanlar'a müdahale edememesi Batı açısından daha önemlidir. Bu açıdan RF'nin yakın çevresinde yürüttüğü angajmanlar ve politikalar Batı tarafından ciddi bir tepki ile karşılaşmamıştır (Gordadze, 2009: 32-33). RF Trans-Kafkasya'daki diplomatik süreçlerde yer alarak hem Yakın Çevresi'ne ilişkin politikalarını meşrulaştırmış hem de özellikle 1993 yılına kadar diğeri devletlerin olası müdahalelerini engellemiştir (İşyar, 2004: 467). Başka bir ifadeyle RF Trans-Kafkasya'daki sorunların çözüm aşamalarında yer alarak diplomasiyi yakın çevresinde "ön alıcı" biçimde kullanmayı, askeri araçlarla diplomatik araçları eşgüdümlü hale getirerek hegemonya mücadelesinde geri planda kalmamayı amaçlamış,

Trans-Kafkasya'daki devletlere *de jure* bağımsız olmalarına rağmen *de facto* olarak kendisine bağlı / bağımlı oldukları mesajını vermiştir.

RF'nin 2000-2018 Arası Dönem'de Trans-Kafkasya Diplomasisinin Analizi

RF'nin gücünü kazandığı ve yakın çevresindeki nüfuzunu askeri araçları doğrudan kullanarak pekiştirdiği 2000'li yıllar aynı zamanda diplomatik üstünlüğü beraberinde getirmiştir. Dünya tarihine genel olarak bakıldığında askeri açıdan güçlenen aktörlerin diplomasiyi kullanmaya gönüllü olmadığı görülebilmektedir. Fakat şüphesiz askeri kazanımlar diplomatik kazanımlarla eşanlı olduğunda kalıcı olmaktadır. Diplomasiyi sadece askeri kazanımların tamamlayıcısı olan bir dış politika aracı olarak görmek, diplomasiyi çok boyutlu yapısını göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bir aktörün herhangi bir çatışma çözümünde rol oynaması ve diplomatik süreçlerde yer alması, aktörün uluslararası toplum nezdindeki imajı açısından da kritik öneme sahiptir. Genel olarak ifade etmek gerekirse diplomasi dış politikada iki amaca yönelik olarak yürütülür:

- Askeri kazanımları sürekli hale getirmek.
- Müzakere süreçlerinde yer alarak çıkarları maksimize etmek.

Bu iki amaca yönelik diplomatik girişimleri Andrey Makarychev ve Alexandra Yatsyk tarafından Trans-Kafkasya'da RF hegemonyasını 3 farklı hegemonya yöntemi ile ifade edilmiştir (Makarychev ve Yatsyk, 2018: 74-76):

- 1) RF işbirliğine yatkın olmayan hegemon (non-cooperative hegemon) bir güçtür. Buna; Abhazya, Güney Osetya, Kırım ve Trans-Dinyester'deki askeri varlığını sona erdirmemesi örnek verilebilir.
- 2) RF araçsal hegemon (instrumentally hegemon) bir güçtür. Buna örnek olarak Trans-Dinyester Sorunu'na ilişkin Almanya ile imzaladığı Meseberg Memorandum'u ve Ukrayna Sorunu'nda AB ile Minsk Anlaşmaları çerçevesinde görüşmesi örnek verilebilir. Kısacası bölgedışı aktörlerle Bölgeye ilişkin bir sorunu görüşmeye açıktır.
- 3) RF bazı açılardan işbirliğine yatkın hegemon (cooperative hegemon) bir güçtür. Acaristan

Sorunu'nda arabuluculuk yapması, Azerbaycan'dan askerlerini geri çekmesi, Ermenistan'ın AB ve NATO ile ilişkilerine belli ölçüye kadar tepki göstermemesi işbirliğine yatkın hegemon rolüne örnek verilebilir. Lakin RF çeşitli diplomatik ve finansal teşviklerle Trans-Kafkasya'daki aktörlerin kendi hegemonyasından çıkmasını engellemektedir.

Bu çerçevede RF yakın çevresindeki siyasal süreçlerde diplomasiyi kullanma yoluna gitmiştir. RF'nin Trans-Kafkasya'daki hegemonyasını diplomasi aracılığıyla sürdürdüğü gelişmeler arasında; Acaristan Sorunu, "Beş Gün Savaşı", Dağlık Karabağ Sorunu ve "Dört Gün Savaşı" sayılabilir. Acaristan Sorunu RF'nin Trans-Kafkasya'daki diplomatik hegemonyasının dikkat çekici örneklerinden biridir. Gürcistan'da Saakaşvili'nin toprak bütünlüğü sorununu çözmek için Acaristan üzerindeki baskısını arttırmış, Gürcistan ve Acaristan arasındaki sorunda RF çatışan tarafları uzlaştırmayı amaçlamıştır. Acaristan lideri Aslan Aşaşidze ile RF Güvenlik Konseyi Sekreteri Igor Ivanov'un görüşmesi neticesinde Aşaşidze görevi kendi isteğiyle bırakmıştır. Makarychev ve Yatsyk'un görüştüğü Rus diplomata göre RF, Acaristan'a askeri destek verebilecek imkana sahip olmasına rağmen "iyi niyet" göstergesi olarak süreçte pozitif adımlar atmış ve 2005 yılında da RF Acaristan'daki askeri üssünü boşaltmıştır. RF'deki milliyetçi çevreler Putin yönetimini "sadık müttefiki koruyamayacak kadar zayıf" politika yürütmekle suçlamış ancak bu tepkiler RF'nin Acaristan Sorunu'ndaki diplomatik çabalarını etkilememiştir. Makarychev ve Yatsyk'un görüştüğü Gürcü uzmanlara göre RF'nin söz konusu diplomatik çabaları hegemonik olmanın ötesinde emperyal niteliklidir. Söz konusu uzmanlar RF'nin Gürcistan'ın egemenliğini tanımadığını, diplomatik çabalarında RF'nin Gürcistan üzerindeki patronajının devamına yönelik olduğunu iddia etmişlerdir (Makarychev ve Yatsky, 2018: 77-81). RF'nin Acaristan'daki diplomatik çabaları ise RF-Gürcistan ilişkilerine olumlu yansımamış ve "Beş Gün Savaşı"na giden süreç hızlanmıştır.

RF ile Gürcistan arasındaki "Beş Gün Savaşı" Trans-Kafkasya bölgesel alt sisteminde ve uluslararası sistemde önemli etkilere sebep

olmuştur. Daha önce ifade edildiği gibi Savaş, yakın çevresine yönelik güvenlik sorunlarında RF'nin askeri seçenekleri kullanabileceğini göstermiştir. RF'nin beklendiği gibi kısa sürede elde ettiği zafer birtakım diplomatik kazanımları beraberinde getirmiştir. 12 Ağustos 2008 tarihinde Fransa'nın arabuluculuğu ile ateşkes sağlanmış, 2 Eylül 2008 tarihinde Putin'in ifadesiyle Gürcistan'da hiç Rus askeri kalmamış, sadece barış gücü birlikleri kalmıştır (Felgenhauer, 2009: 176). Söz konusu ateşkesi Oset ve Abhaz liderler de imzalamıştır (Kantarci, 2011: 275). Sarkozy'nin önerdiği 6 maddelik barış planı şu noktaları içermiştir (Civil. ge, 12 August 2008):

- Taraflar güç kullanmayacaklarını taahhüd edeceklerdir.
- Askeri hareketler tamamen durdurulacaktır.
- İnsani yardımlara olanak sağlanacaktır.
- Gürcistan ordusu eski konumlarına geri dönecektir.
- RF askerleri savaş öncesi pozisyonlarına dönüp, Rus barış gücünün etkinliği arttırılacaktır.
- Sorun uluslararası bir konferansta ele alınıp, Güney Osetya ve Abhazya'nın statüsü ve güvenliğinin sağlanması tartışılacaktır.

Ateşkestten sadece iki hafta sonra (26 Ağustos 2008) RF, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımıştır (Radikal, 26 Ağustos 2008). Abhazya ve Güney Osetya'yı RF'nin yanı sıra Nikaragua (5 Eylül 2008), Venezuela (10 Eylül 2009), Nauru (15-16 Aralık 2009), Tuvalu (18-19 Eylül 2011), Vanuatu (23 Mayıs 2011 sadece Abhazya) (Wolff ve Rodt, 2013: 816) ve Suriye Arap Cumhuriyeti tanımıştır (Lomsadze, 2018). Bu devletlerden Vanuatu 21 Mayıs 2013 tarihinde, Tuvalu da 31 Mart 2014 tarihinde tanıma kararlarını geri çekmişlerdir (World Bulletin, 1 April 2014; Radio Free Europe Radio Liberty, 21 May 2013).

Görüldüğü üzere Gürcistan ile yaptığı savaştan sonra askeri kazanımlarını diplomasi masasında korumuş, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıkları RF dışında BM'ye kayıtlı bazı aktörler tarafından tanınmıştır. Böylelikle RF Gürcistan üzerindeki hegemonyasını sürdürülebilir kılma adına önemli bir adım atmıştır.

RF'nin diplomatik süreçlerinde yer aldığı

dondurulmuş sorunlardan bir diğeri de Dağlık Karabağ Sorunu'dur. 1991-2000 yılları itibarıyla sorunun çözümü/çözumsuzlüğü hususunda diplomasi masasında yer alan RF, Putin'in Devlet Başkanı olmasından sonra da nüfuzunu diplomasi yoluyla sürdürmeyi amaçlamıştır. RF'nin sorunun çözümüne yönelik adımlarından bazıları şöyledir:

- Nisan 2001'de ABD'nin öncülüğünde Florida'nın Key West şehrinde Azerbaycan ve Ermenistan liderleri görüşmüştür. Süreçte ABD diplomatik etkisini arttırsa da Key West'teki görüşmeler RF ve ABD arasında sorunun çözümüne dair farklılıkları gözler önüne sermiştir. ABD Azerbaycan'ın "*ortak devlet*" modelinden daha gevşek bir yapıyı kabul etmesini istemiştir. ABD'nin önerisi, Azerbaycan ile Nahcivan arasındaki coğrafi erişimin ve güvenliğin sağlanmasıdır. Böylelikle ABD ve Batılı Devletler Gürcistan dışında doğuya yönelik bir çıkış elde etmiş olacaktırlar. RF, Azerbaycan-Nahcivan arasındaki coğrafi erişimin sağlanmasını kabul etmekle birlikte Dağlık Karabağ için de benzer bir statü istemişlerdir. Ayrıca RF, Fransa ile birlikte İran'ın da Key West Görüşmeleri'ne arabulucu olarak katılmasını istemiş ancak bu talep ABD tarafından reddedilmiştir. ABD ile RF ve Fransa'nın Key West'te ayrıştığı noktalardan biri de taraflarla nasıl görüşüleceği hususudur. RF ve Fransa liderlerle aynı anda görüşmeyi isterken, ABD Başkanı George W. Bush'un liderlerle birer birer görüşmeyi önermiştir (İşyar, 2004: 656-658). Key West'te uzlaşılan tek nokta AGİT Minsk Grubu'nun çalışmalarına devam etmesi olup, bu husus konusu dışında herhangi bir uzlaşmaya varılamamıştır (Kantarci, 2016).
- 2001 yılında RF'nin Kazan şehrinde sorunun çözümüne yönelik Çerçeve Anlaşması için yürütülen müzakereler Haydar Aliyev'in son anda çekilmesiyle başarısızlığa uğramıştır (Ayunts, 2014: 3).
- Kasım 2004'te Azerbaycan ve Ermenistan Dış İşleri Bakanları'nın Prag'da görüşmelerinden sonra Sorun'un çözümüne ilişkin "*Prag Süreci*" başlatılmıştır. Başlayan sürecin akabinde Ağustos 2005'te, RF'nin Kazan

şehrindeki BDT toplantısında hazırlanan barış taslağı Minsk Grubu üyeleri tarafından Azerbaycan ve Ermenistan'a sunulmuştur. Söz konusu temel prensipler Kasım 2007'de AGİT'in Madrid Zirvesi'nde nihai hale gelmiştir (Huseynov, 2010: 15-16).

- Madrid Prensipleri'ne göre Dağlık Karabağ'ın nihai statüsü askıya alınacak, işgal altındaki topraklar boşaltılacak, Azerbaycanlı nüfus Bölge'ye geri dönecek ve Bölge'nin altyapısına ilişkin konular çözüme kavuşturulacak, Ermenistan'ı Dağlık Karabağ'a bağlayan koridor açılacak, Barış Gücü'nün işlevini yerine getirmesi için uluslararası güvenceler sağlanacak, Dağlık Karabağ'daki Ermenilere kendilerini idare etme hakkı tanınacak ve Dağlık Karabağ'ın nihai statüsünün belirlenmesi için çabalar arttırılacaktır. Bu aşamalar Dağlık Karabağ'ın nihai statüsünü belirleyecek olan antlaşma imzalandıktan sonra başlatılacaktır. Azerbaycan Madrid Prensipleri'ni kabul edip Dağlık Karabağ'daki hükümeti de facto tanımış olacaktır. Buna rağmen Ermenistan Madrid Prensipleri'ne çok yakın bir tavır sergilememiştir. Hiç şüphesiz ilgili prensiplerin oluşturulmasında AGİT Minsk Grubu eş başkanlarından RF'nin de payı bulunmaktadır (Gümüštepe, 2011: 53; Sputniknews, 23 Ekim 2012).
- 25 Ocak 2010 tarihinde Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Devlet Başkanı Sarkisyan, RF Devlet Başkanı Dmitri Medvedev'in daveti üzerine, Madrid Prensipleri'ni temel alarak Sorun'a ilişkin görüşme yapmışlar ancak Sarkisyan barış önerisine herhangi bir karşılık vermemiştir (Sputniknews, 23 Ekim 2012).
- Aliyev ve Sarkisyan 24 Haziran 2011 tarihinde bu sefer iki lider RF'nin Kazan şehrinde görüşmüşler, bu sefer de Madrid Prensipleri'nin 2009 yılında revize edilmiş halini Azerbaycan kabul etmemiştir (Gümüštepe, 2011: 53).
- Kasım 2011'de Kafkasya Baş Müftüsü Allahşükür Paşazade ile Ermeni Katolikosluğu lideri 2. Karekin BDT Dinlerarası Konseyi toplantısında için Erivan'da görüşmüşlerdir (Pashayeva, 2012: 114).

- Sorunun çözümüne ilişkin Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanları 23 Ocak 2012 tarihinde Soçi’de görüşmüşlerdir (Shiriyev, 2014: 5).
- 2014 yılındaki Soçi Zirvesi çözüme ilişkin kritik görüşmelerden biridir. Zirve’nin oluşmasını tetikleyen kritik gelişme, 30 Temmuz-5 Ağustos 2014 tarihlerinde Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmaların yoğunluğunun artmasıdır. “Ağustos Ateşi” (The August Heat) adı verilen çatışma süreci, iki devlet arasında Mart 2008’den beri yaşanan çatışma olup (Shiriyev, 2014: 5), Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki 2008 ateşkesi riske girmiştir (Freizer, 2014: 110). Bu gelişmeden sonra 9-10 Ağustos 2014 tarihlerinde Putin; Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanları’nı Soçi’ye davet etmiştir (Shiriyev, 2014: 6). Bu görüşme Dağlık Karabağ Sorunu’nda RF’nin Sorun’un çözümü üzerindeki etkisinin yeniden kurulduğunu göstermiştir (Ayunts, 2014: 4). Soçi Zirvesi’nin aynı zamanda Ukrayna’daki gelişmeler sonrası RF’nin uluslararası toplumun tepkilerini azaltmak için yapılan bir PR olarak da yorumlanmıştır (Shiriyev, 2014: 7). RF’nin bu Zirve’deki diğer amacının Azerbaycan’ın Batılı Devletler ilişkilerindeki sınırlılıkları göstermek ve RF’nin Avrupa enerji piyasasındaki etkilerinin azaltılmasını bu yolla engellemek istediği de ileri sürülebilir. Başka bir ifadeyle RF, Ermenistan’ı diplomatik olarak zor durumda bırakarak Azerbaycan’ı AEB’ye kazandırmayı amaçlamıştır (Shiriyev, 2014: 8)

Şüphesiz yukarıdaki gelişmelerin yanı sıra Dağlık Karabağ ile ilgili en önemli gelişmelerden biri 2-5 Nisan 2016 tarihleri arasında yaşanan “Dört Gün Savaşı”dır. Savaşın neden çıktığıyla ilgili ve RF’nin Savaş’taki rolü ile ilgili pek çok iddia bulunmaktadır. RF’nin, ABD’nin Azerbaycan ve Ermenistan üzerinde artan etkisini kırmak, Savaş’ın son anlarında diplomatik süreci oluşturarak Bölge’ye barış gücü göndermek, Azerbaycan’ı KGAÖ ve AEB’ye dahil etmek amacıyla çatışmayı kışkırttığına dair iddialar da literatürde bulunmaktadır (Tuncel, 2016: 314-316). Fakat RF’nin Savaş’taki en önemli rolü şüphesiz

son aşamasında olup, RF Dağlık Karabağ Sorunu’nun diplomatik çözüm sürecinde yer almıştır. Taraflar 5 Nisan 2016 tarihinde RF’nin inisiyatifiyle Moskova’da bir araya gelmiş ve ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Savaş sonunda Azerbaycan, işgal altındaki topraklarının % 1’ini geri almış (Özdal, 2017: 46), RF de iki devlet arasındaki ilişkilerde kilit rol oynayarak Trans-Kafkasya’daki hegemonyasını pekiştirmiştir (Tuncel, 2016: 318).

Yukarıdaki örneklerden görüldüğü üzere Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinde belirleyici f(aktör) olan RF, Dağlık Karabağ Sorunu’nda kilit aktörlerden biri olmuş, önemli zirve toplantılarına ev sahipliği yaparak ve AGİT Minsk Grubu görüşmelerinde yer alarak Bölge’deki hegemonyasını devam ettirmiştir. Minsk Grubu önceki bölümde vurgulandığı üzere ABD, Fransa ve RF’nin eşbaşkanlığında faaliyetlerini sürdürmektedir. İlk bakışta RF’nin Minsk Grubu’nda yer alarak Sorun’un çözüm sürecini ABD ve Fransa ile paylaştığı, dolayısıyla da hegemonyasından taviz verdiği gibi bir algı oluşabilir. Ancak ilerleyen süreçte özellikle Medvedev Dönemi’nde ABD ve Fransa çözüm sürecini RF’ye bırakmış, böylelikle RF çözüm sürecinin önde gelen aktörü olmuştur. Böylelikle RF soruna ilişkin diplomatik girişimlerin liderliğini üstlenmiştir (Kılavuz, 2017: 71-74). Dolayısıyla Sorun’a ilişkin diplomatik süreçlerde yer almak RF açısından hegemonyanın devamı anlamına gelmiştir.

Yukarıdaki gelişmelerden anlaşılacağı üzere RF bölge devletleriyle ilişkilerinde diplomasiyi dondurulmuş çatışmaların çözüm (süzlük) süreçlerinde yer alarak ve çatışmaları kendi çıkarlarına uygun olarak yönetmek amacıyla yer almıştır. “Beş Gün Savaşı”nda Bölge devletlerine, RF’nin aleyhine statükoyu bozma ihtimali olan politiklardan uzak durma mesajını vermiş, “Dört Gün Savaşı”nda da dondurulmuş çatışmaları tarihsel müttefikine (Ermenistan) karşı da kullanabileceğini göstermiştir. Diplomasi modern anlamda hukuken eşit aktörler arasında kullanılan dış politika aracıdır. Ancak RF, Trans-Kafkasya’da diplomasiyi, hegemonik geçmişinin ışığında realist bir şekilde çıkarına yönelik olarak kullanmıştır.

Başka bir ifadeyle RF-Trans-Kafkasya devletleri arasında diplomasi hukuken eşitler arası yürütölse de tarihsel-hegemonik bağın etkisi ve köklü dondurulmuş sorunlar diplomasinin yapısal olarak eşitler arası yürütölmemesini beraberinde getirmiştir.

Sonuç

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle eski Sovyet coğrafyası ABD, AB, ÇHC, Türkiye ve İran gibi bölgesel ve bölge dışı güçlerin etkisine açılmıştır. “Yeni Büyük Oyun” olarak kavramsallaştırılan güç mücadelesi 1991-2000 yılları arasında RF'nin “arka bahçesi”nde yalnız olmadığını ve Bölge'nin bölge dışı ve bölgenin diğer aktörlerinin ilgisine açık olduğunu göstermiştir. RF'nin Trans-Kafkasya hegemonyasının, güç kısıtları ve SSCB'nin dağılması sonrası yaşanan ekonomik-siyasal krizler dolayısıyla etkisiz olması beklenebilir. Fakat bu dönemde yeni bağımsız Trans-Kafkas devletlerinin Rus Çarlığı ve SSCB Dönemlerinden miras kalan sorunlarla mücadele edememeleri, bu sorunlarda hem çözümün hem de çözümsüzlüğün kaynağı olan RF'nin Bölge'de yeniden nüfuz kurma sürecini hızlandırmıştır. RF'nin Trans-Kafkasya'daki dondurulmuş sorunlar üzerindeki doğrudan diplomatik etkisi ise Bölge'deki hegemonya mücadelesinin iki farklı boyutunu (RF-Bölgesel ve Bölge dışı aktörler arasındaki ilişkiler, RF-Trans-Kafkasya devletleri arasındaki ilişkiler) ortaya çıkarmasıdır.

İlk boyutta RF diplomasiyi eşitler arasındaki bir güç mücadelesinin aracı olarak görmüştür. Zira daha önce ifade edildiği gibi RF “Yeni Büyük

Oyun”un dinamiklerini kökten değiştirmeyeceğinin farkındadır. İkinci boyutta, RF ile Trans-Kafkasya'daki devletler arasındaki ilişki, söz konusu devletlerin SSCB'nin dağılması sonucu bağımsızlık ilanlarından sonra “de jure” (hukuken) eşitler arası ilişki tipine dönüşmüş fakat bu durum pratiğe yansımamıştır. RF Trans-Kafkasya devletlerini kendi çevresinde tutmak için dondurulmuş sorunlara müdahale etmiş ve başarılı olmuştur. Zira Abhazya, Güney Osetya ve Dağlık-Karabağ gibi sorunlar RF açısından merkez-çevre arasındaki imparatorluk geçmişini yeniden üretmek için bir araçken, Gürcistan ve Azerbaycan açısından yeni oluşan ulus devletin içinde ayrılıkçı sorunlarla uğraşmak anlamına gelmektedir. Bu çerçevede genel ve soyut olarak RF'nin, 1991-2018 yılları arasında Trans-Kafkasya'da diplomasiyi şu amaçlarla kullandığı iddia edilebilir:

- Yeni Büyük Oyun'daki aktörlerin Trans-Kafkasya'daki etkisini azaltmak, mümkünse Bölge'den uzak tutmak.
- Yeni Büyük Oyun'daki aktörlerin Bölge'deki statküyü RF aleyhine çevirmesini önlemek.
- Trans-Kafkasya'daki devletleri RF ekseninde tutmak.
- Dondurulmuş ve tarihsel çatışmaların çözüm (süzlük) süreçlerinde yer alarak süreçleri kontrol altında tutmak.
- Trans-Kafkasya'daki devletlerin, Bölge'deki güç dengesini bozacak şekilde başka güçlerle ilişkilerini geliştirmesini engellemek.
- Askeri kazanımlarını, müzakere masasında sürekli hale getirmek.

Kaynakça**Kitaplar:**

- Cornell, S. E. (2001), *Small Powers and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, London, New York: Routledge Curzon.
- Dugin, A. (2007), *Moskova-Ankara Eksenini "Avrasya Hareketi"nin Temel Görüşleri*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Dugin, A. (2014), *Rus jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Fukuyama F. (2011) *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Gafarlı, O. (2015), *Avrasya Çıkmazı: Yeni Büyük Oyunu Kim Kazanacak?*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gümüštepe, M. T. (2011), *Dağlık Karabağ Sorunu Dar Alanda Büyük Oyun*, Ankara: USAK Yayınları.
- Hasanoğlu M. ve Cemilli, E. (2006). *Güney Kafkasya'da ABD Politikası*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- İşyar, Ö. G. (2004), *Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, Bursa: Alfa Yayıncılık.
- İşyar, Ö. G. (2010), *Avrasya ve Avrasyacılık*, Bursa: Dora Yayıncılık.
- İşyar, Ö. G. (2017), *Türk Dış Politikası Sorunlar ve Süreçler*, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Kagarlitsky, B. (2007), *Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi*, Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Kasım, K. (2009), *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, Ankara: USAK Yayınları.
- Kotz, D. M. ve Weir, F. (2012), *Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Riasanovsky N. V. ve Steinberg M. D. (2014) *Rusya Tarihi*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Yalçınkaya A. (2006), *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler Etnik Düşümden Küresel Kördüğümüne*, Ankara: Lalezar Kitabevi.
- Yapıcı, M. İ. (2010) *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etmenler*, Ankara: USAK Yayınları.
- Yüce, Ç. K. (2006), *Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele*, Ankara: Ötüken Neşriyat.

Makaleler ve Kitap Bölümleri

- Adam, L. B. (2013), Turkey's role in the South Caucasus, *Turkish Review*, 3 (3), 238-243.
- Ağacan, K. (2011), Gürcistan: Çok Milletli Yapıda Devlet İnşa Sürecinin Öyküsü, *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji* (içinde 57-104), Ankara: Berikan Yayınevi.
- Aslanlı, A. (2001), Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu, *Avrasya Dosyası*, 7 (1), 393-430.
- Aslanlı, K. (2017), İran-Azerbaycan Ekonomik İlişkileri, *Analiz*, Ankara: İRAM.
- Aydın, M. (2004), Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 2* (içinde 366-439), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ayunts, A. (2014), Nagorny Karabakh Conflict Escalation and the Peace Process, *Caucasus Analytical Digest*, 65, 2-4.
- Cherniavskii, S. (2001), Russian Diplomacy in Transcaucasia, *Russian Politics & Law*, 39 (3), 5-19.
- Çelikpala, M. (2010), Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (25), 93-126.
- De Haas, M. (2009), Medvedev's Security Policy: A Provisional Assessment, *Russian Analytical Digest*, 62, 2-5.
- Demirağ, Y. (2013), Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası, *Rusya'nın Doğu Politikası* (içinde 249-280), Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Dimitrakopoulou, S. ve Liaropoulos, A. (2010), Russia's National Security Strategy to 2020: A Great Power in Making?, *Caucasian Review Of International Affairs*, 4 (1), 35-42.
- Felgenhauer, P. (2009), After August 7: The Escalation of the Russia-Georgia War, *The Guns of August 2008 Russia's War in Georgia* (içinde 162-180), London: M. E. Sharpe.
- Freizer, S. (2014), Twenty years after the Nagorny Karabakh ceasefire: an opportunity to move towards more inclusive conflict resolution, *Caucasus Survey*, 1 (2), 109-122.
- Fukuyama, F. (1989), The End of History?, *The National Interest*, 16, 3-18.
- Gordadze, T. (2009), Georgian-Russian Relations in the 1990s, *The Guns of August 2008 Russia's War in Georgia* (içinde 28-48), New York, London: M. E. Sharpe.
- Huseynov, T. (2010), Mountainous Karabakh: New Paradigms for Peace and Development in the 21st Century, *International Negotiation*, 15, 7-31.
- Jafarova, E. (2011), EU Conflict Resolution Policy towards South Caucasus, *Connections: The Quarterly Journal*, 10 (3), 59-79.
- Jonson, L. (2001), The New Geopolitical Situation in the Caspian Region, *The Security of the Caspian Sea Region* (içinde 11-31), New York: Oxford University Press.
- Kakachia K., Meister, S. ve Fricke, B. (2018), Introduction, *Geopolitics and Security A New Strategy for the Caucasus* (içinde 6-17), Tbilisi, Berlin: Konrad Adenauer-Stiftung, Georgian Institute of Politics, German Council on Foreign Relations.
- Kanbolat, H. (2001a), Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı, *Avrasya Dosyası*, 6 (4), 165-179.
- Kantarcı, Ş. (2011), Kafkasya'da Etnik Çatışmalar Ekseninde 'Güney Osetya' Sorunu, *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji* (içinde 229-288), Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kılavuz, İ. T. (2017), Dağlık Karabağ Müzakerelerinin Geleceği, *Avrasya Etüdüleri*, 52, 51-78.
- Larsen, J. (2017), *Georgia-China Relations: The Geopolitics of the Belt and Road, Policy Paper*, Tbilisi: Georgian Institute of Politics.
- Lussac, S. J. (2010), Ensuring European Energy Security in Russian 'Near Abroad': The Case of the South Caucasus, *European Security*, 19 (4), 607-625.

Makarychev A. ve Yatsyk, A. (2018), Russia's Cooperative Hegemony in the South Caucasus: A Retrospective Actualization of the Model, *Geopolitics and Security A New Strategy for the Caucasus* (içinde 74-100), Berlin: Konrad Adenauer-Stiftung, Georgian Institute of Politics, German Council on Foreign Relations.

Mikheidze, N. (2018), EU Global Strategy, Resilience of the East European Societies and The Russian Challenge, *Geopolitics and Security A New Strategy for the Caucasus* (içinde 266-282), Tbilisi, Berlin: Konrad Adenauer-Stiftung, Georgian Institute of Politics, German Council on Foreign Relations.

Ogan, S. (2011), Kafkasya'da Etnik Çatışmalar Ekseninde 'Abhazya', *Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji* (içinde 193-228), Ankara: Berikan Yayınevi.

Oktay, E. G. (2015), Avrupa Komşuluk Politikası ve Azerbaycan: Eleştirel Bir Değerlendirme, *Bilig*, 75, 75-102.

Özdal, B. (2016), Orta Asya ve Kafkaslarda Bölgesel İhtilaflar, *Orta Asya ve Kafkaslarda Siyaset* (içinde 196-219), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özdal, B. (2017)., 4 Gün Savaşları'nın Trans-Kafkasya'daki Güç Mücadelesine Etkilerinin Analizi, *TESAM II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Quo Vadis Türkiye?, Bildiri Özetleri*, Bursa: TESAM Yayınları, 2017, 46.

Özdal, B. (2019). Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü Sözleşmesi'nin Analizi, *Uluslararası İlişkilere Tarihsel Bakış, Prof. Dr. Refet Yinanç'a Armağan* (içinde 231-243), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Pamir, N. (2011), Güney Kafkasya ve Enerji, *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji* (içinde 345-394), Ankara: Berikan Yayınevi.

Pashayeva, G. (2012), Assessing The Impact of Track Two Initiatives on The Nagorno-Karabakh Peace Process, *Turkish Policy Quarterly*, 11 (3), 105-119.

Pritchins, S. (2019), Russia's Caspian Policy. *Russian Analytical Digest*, 235, 18 April 2019, 2-5.

Robert, J. (2001), Energy Reserves, Pipelin Routes and the Legal Regime in the Caspian Sea, *The Security of the Caspian Sea Region* (içinde 33-68), New York: Oxford University Press.

Sadri, H. A. (2012), Iran and the Caucasus States in the 21st Century: A Study of Foreign Policy Goals and Means, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 14 (3), 383-396.

Shiriyev, Z. (2014), 'August Heat': The Uncertain Trajectory of Nagorno-Karabakh's Conflict Resolution, *Caucasus Analytical Digest*, 65, 5-8.

Terry, J., Reeves Z. ve Suri, J. (2020), Russia, *Modern Diplomacy in Practice* (içinde 125-141), Switzerland: Palgrave Macmillan.

Tuncel, T. K. (2016), Güney Kafkasya'da 2-5 Nisan 2016'da Yaşanan 4 Gün Savaşı, *Ermeni Araştırmaları*, 53, 301-338.

Wolff, S., ve Rodt, A. P. (2013), Self-Determination after Kosovo, *Europe-Asia Studies*, 65 (5), 799-822.

Yalçınkaya, A. (2017), Kuruluşundan Günümüze Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5, 1-16.

Yazgan, H. (2017), Black Sea Synergy: Success of Failure for the European Union, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5, 67-78.

Yeniğün, C. ve Bolat M. A. (2010), Gürcistan: Yeni Dünyanın Doğu-Batı Sınırı, *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları, C. 1* (içinde 457-486), Ankara: Nobel Yayınları.

İnternet:

“İran-Ermenistan ilişkileri yüksek seviyeye ulaştı”, *Ermeni Haber Ajansı*, 29.11.2017, <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2017/11/29/%C4%B0ran-Ermenistan-Zarif/118191> (22. 11. 2018 tarihinde erişilmiştir).

“Rusya, Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlığını tanıdı”, *Radikal*, 26.08.2008, <http://www.radikal.com.tr/dunya/rusya-abhazya-ve-guney-osetyanin-bagimsizligini-tanidi-895615/>, (12. 07. 2019 tarihinde erişilmiştir).

“Saakashvili Says Pacific Island No Longer Recognizes Abkhazia”, *Radio Free Europe Radio Liberty*, 21.03.2013, <https://www.rferl.org/a/georgia-vanuatu-recognition-abkhazia/24992623.html>, (12. 07. 2019 tarihinde erişilmiştir).

“Tuvalu withdraws recognition of breakaway Georgia regions”, *World Bulletin*, 01.04.2014, <https://www.worldbulletin.net/caucasus/tuvalu-withdraws-recognition-of-breakaway-georgia-regions-h132604.html>, (12. 07. 2019 tarihinde erişilmiştir).

Aslanlı, A. (2006), “Çin-Güney Kafkasya Ülkeleri İlişkileri”, *Türk Yurdu*, 95 (222), <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=3939>, (01. 11. 2018 tarihinde erişilmiştir).

Berktaş, D. “Savaşın Onuncu Yılı veya ‘Tarihin Tekerrürü’“, *AVİM*, 14.08.2018, <https://avim.org.tr/Blog/SAVASIN-ONUNCU-YILI-VEYA-TARIHIN-TEKERRURU>, (10. 07. 2019 tarihinde erişilmiştir.).

Bora, S. I., “China’s Growing Presence in The Caucasus”, *AVİM*, Commentary No: 2017/83, 01. 11. 2017, <https://avim.org.tr/en/Yorum/CHINA-S-GROWING-PRESENCE-IN-THE-CAUCASUS>, (23. 11. 2018 tarihinde erişilmiştir).

Dasgupta, S., “Putin Demands a Role in Eurasian Part of Belt and Road”, *VOA*, 04. 05. 2019, <https://www.voanews.com/europe/putin-demands-role-eurasian-part-belt-and-road>, (10. 09. 2019 tarihinde erişilmiştir).

https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf, (23. 06. 2019 tarihinde erişilmiştir).

Kaffed (a), “Abhazya-Gürcistan Cenevre Mutabakatı, 1993”, *Kafkas Dernekleri Federasyonu*, 15.06.2005, <http://www.kaffed.org/bilgi-belge/abhazya/item/181-abhazya-gurcistan-cenevre-mutabakati.html>, (03. 03. 2019 tarihinde erişilmiştir).

Kaffed (b), “Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığının Politik Çözümü için Önlemler Deklarasyonu”, *Kafkas Dernekleri Federasyonu*, 15.06.2005, <http://www.kaffed.org/bilgi-belge/abhazya/item/156-gurcistan-abhazya-anlasmazliginin-politik-cozumu-icin-onlemler-deklarasyonu.html>, (03. 03. 2019 tarihinde erişilmiştir).

Kanbolat, H (2001b), “The Geopolitics and Quest for Autonomy of the Armenians of Javakheti (Georgia) and Krasnodar (russia) in the Caucasus”, *Eraren.org*, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=en&Page=DergiIcerik&IcerikNo=228>, (01. 07. 2018 tarihinde erişilmiştir).

Kantarıcı, ř. (2016), İıran Krizi Sırasında Açılan ‘Karabağ Dosyası’ ve Koçaryan’ın Paris’te Masadan Kaçışı, *Türk Yurdu*, 95 (223), <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=3952>, (12. 07. 2019 tarihinde erişilmiştir).

Lomsadze, G., “Syria formally recognizes Abkhazia and South Ossetia”, *eurasianet*, 29.05.2018, <https://eurasianet.org/syria-formally-recognizes-abkhazia-and-south-ossetia>, (12. 07. 2019 tarihinde erişilmiştir).

Papşu, M., “Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığının Dünü, Bugünü, Çözüm Perspektifleri”, *Kafkas Dernekleri Federasyonu*, 15.06.2005, <http://www.kaffed.org/bilgi-belge/abhazya/item/85-gurcistan-abhazya-anlasmazliginin-dunu.html>, (03. 03. 2019 tarihinde erişilmiştir).

Şenyurt, A.H., “İıran-Ermenistan İlişkileri: Tecride Karşı Dayanışma”, *Bilgesam*, 27.08.2012, http://www.bilgesam.org/incele/162/-iran-ermenistan-iliskileri--tecride-karsi-dayanisma/#.W_rMbOKhnIV, (25. 11. 2018 tarihinde erişilmiştir).

Therme, C. (2011), *Iranian Foreign Policy Towards The South Caucasus: Between Revolutionary Ideals And Realpolitik*,

https://www.academia.edu/3224368/Iranian_Foreign_Policy_towards_the_South_Caucasus_Between_Revolutionary_Ideals_and_Realpolitik (07. 06. 2020 tarihinde erişilmiştir).

Yıldırım, E., “Boris Yeltsin ve 1993 Anayasa Krizi”, *Birikim*, 23.03.2017, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/8229/boris-yeltsin-ve-1993-anayasa-krizi#.W2AukLh9jIV>, (31. 07. 2018 tarihinde erişilmiştir).

Hamilton, R. E., *August 2008 and Everything After: A Ten-Year Retrospective on the Russia-Georgia War, Black Sea Strategy Papers*, Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, October 2018, <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/10/final-bssp-1-hamilton.pdf>, (01. 03. 2018 tarihinde erişilmiştir).

“Russia Endorses Six-Point Plan”, *Civil.ge*, 12.08.2008, <https://old.civil.ge/eng/article.php?id=19069>, (12. 07. 2019 tarihinde erişilmiştir).

“Minsk Grubu'nun müzakere çıkmazı”, *Sputniknews*, 23.10.2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/daglik-karabagda-cozum-girisimleri-agit-minsk-grubunun-muzakere-cikmazi>, (13. 07. 2019 tarihinde erişilmiştir).

Sanamyan, E., “China in the Caucasus”, *The Diplomat*, 06.02.2016, <https://thediplomat.com/2016/02/china-in-the-caucasus/>, (22. 11. 2018 tarihinde erişilmiştir).

Karaca, R. K., Çin, Kuşak Yol ve Türkiye, *DARD Raporları 1*, 17.07.2019, <https://www.diplomasiarastirmalari.org.tr/wp-content/uploads/2019/07/1-2019-DARD-RAPOR.pdf>, (02. 08. 2019 tarihinde erişilmiştir).

Bizaer M., “Iran drawing closer to Azerbaijan”, *Al-Monitor*, 09.11.2017, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/11/iran-azerbaijan-ties-russia-aliyev-rouhani-expansion.html>, (26. 11. 2018 tarihinde erişilmiştir).

Extended Summary

Throughout its history, the Trans-Caucasus has been an important geopolitical and geostrategic region that has attracted the attention of many states, empires and political units, from the Abbasids, the Ottoman Empire, the Mongols to the Safavids. Political units that Russians established were among themselves as well. The geopolitical interest of the Russians to the Caucasus traced back to 914. Sviatoslav, who was among Russian Knezes extended their conquests to Kuban. Knez Vladimir II made raids to Baku through the Caspian Sea between 918 and 943. Besides, during the Kievan Rus Period, Russians communicated with the Region through Armenian merchants. Until between 10th and 16th century Russian influence toward Trans-Caucasus was undulant. Russians made power struggle against Turks and Mongols in the Region. Ivan IV (The Terrible) reign was important turning point for both Russian hegemony over Trans-Caucasus and Russian history. Ivan IV's conquest of Kazan in 1552 and Astrakhan 1556 were important step for Russian expansion toward east and south.

Ivan IV's raids to Caucasus were crucial for Trans-Caucasus hegemony. But the first comprehensive military operation to Trans-Caucasus was organized during the Peter I (The Great) era. Peter the Great organized a military operation to Trans-Caucasus after the Great Northern War had been ended up with Treaty of Nystad. Tsardom of Russia controlled northern shores of the Caspian Sea in 1712, then captured Derbend in 1722 and Baku in 1723. These steps were important for Russian hegemony in Trans-Caucasus. Besides these developments, the Tsardom of Russia strengthened its hegemony in the Caspian Region via signing Istanbul Treaty with the Ottoman Empire in 1724. After death of Peter the Great the Tsardom of Russia could not maintain its hegemony over Trans-Caucasus and was obliged to fall back from regions occupied with Rasht Treaty signed in 1732 and Ganja Treaty signed in 1735. Although the Tsardom of Russia lost its superiority in the Trans-Caucasus after Peter the Great, as Peter says, the Russian advance towards the Caucasus became as turtle, slowly but surely.

When Georgian King Erekle II accepted the Russian protectorate against Ottoman Empire with Georgievk Treaty in 1783 in Catherine II (the Great) Era, destiny of Trans-Caucasus was begun to write by Russians. Then Tsardom of Russia annexed the eastern part of Georgia in 1801, the western part of Georgia in 1804 (Mingrelia and Imeretia) in Alexander I era. After annexation of Georgia, the Tsardom of Russia occupied Baku and Kuba Khanates in 1806, Talysh Khanate in 1809 and Abkhazia in 1810. The Tsardom of Russia became the only hegemonic power in Trans-Caucasus with results of Treaty of Turkmenchay in 1828 signed with Qajar Iran and Treaty of Adrianople in 1829 signed with the Ottoman Empire. After these two treaties Trans-Caucasus was begun to be administrative unit of the Tsardom of Russia. As of the second quarter of the 19th century, the Region was turned into a domestic political issue from diplomatic issue in terms of Russians.

After prevailing against Qajar Iran and Ottoman Empire, the only hegemon power in the Region was the Tsardom of Russia. Russians, the only hegemonic power in the Region for more than 150 years, except for the five years after the Bolshevik Revolution, lost their dominance after the collapse of the USSR. Trans-Caucasus republics which became de jure independent in 1991 developed their relations as well as regional powers such as Turkey and Iran, global powers such as the USA, EU and the PRC. Although it is not possible to completely prevent the inevitable dynamics of the "New Great Game" for the RF which does not want any actor to gain power in its Near Abroad, RF aimed to maintain its control through frozen conflicts in newly independent Trans-Caucasus republic and take part in diplomatic processes for the solution of the conflicts. RF used diplomacy in its relations with both regional/extra-regional powers and Trans-Caucasian states in realist framework for its interests. As it's understood that Trans-Caucasus diplomacy of RF has two dimension. First dimension is the unconsiderable dynamics of New Great Game. Second dimension is the historical background of Russian hegemony over newly independent Trans-Caucasus republics. This dimension can't be based on de jure equality, because it contains structural inequality. So RF has become the indispensable part of problems in the Region. In our study, we will analyze the diplomatic maneuvers of the RF in Trans-Caucasus in the post-Cold War Era, how the RF used diplomacy in its foreign policy especially in the context of RF's relations with the Trans-Caucasus republics.